ORTODOKSİA
AHLÂKÎ VE DİNÎ RESALE
Umum Neşriyat Müdürü
MELETIOS LUKAKIS
Mahal idare
Tahta Minare, Vodina Sokeğı 42
İstanbul — Fener

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΗΘΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
† Ο ΧΡΙΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΘ΄. - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1944 - ΤΕΥΧΟΣ 8-9

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Η ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

ΤΟ ΚΥΡΙΟΝ ἔργον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι νὰ μεταμορφώση τὸν ἄνθρωπον, νὰ μεταπλάση τὴν κοινωνίαν, νὰ λυτρώση καὶ νὰ τελειοποιήση τὴν ἀνθρωπότητα.

Φῶς, μεταμόρφωσις, σωτηρία, νίκη, θρίαμβος, εἶναι ταὐτόσημα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ χριστιανοῦ.

* * *

Ξημερώνει, αἱ πλαγιαὶ τῶν βουνῶν φωτίζονται, εἰς τὰ δωμάτιά μας ἀπὸ τὰ παράθυρα τὸ φῶς πλημμυρίζει, ὁ φόβος μας ὁ νυκτερινὸς παραμερίζει, ὁ κορυδαλὸς κελαδεῖ, καὶ ὁ γεωργὸς ἐξέρχεται νὰ σπείρῃ τὸν

ἀγρόν του. Τὸ νερὸ εἰς τὸ ρυάκι τρέχει ἁπαλά, ἤρεμα, τὸ πρωΐ, καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία φωτίζεται μὲ τὸ ἀσύγκριτο ἰδικό της γαλήνιο φῶς καὶ μεταμορφώνει τὴν ζωήν.

Τὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ μᾶς φέρει τὴν ὡρίμανσιν τῶν καρπῶν τῆς γῆς, τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς μεταμορφώσεως τῆς ἀγουρίδας. Τὸ φῶς μεταμορφώνει. Τὸ σιτάρι ἔχει γίνῃ, καὶ θὰ στηρίξῃ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Παντοῦ, ὕστερα ἀπὸ τὰς λυχνίας τῶν λουλουδιῶν, κρέμονται τὰ χρυσᾶ καὶ διαμαντένια ἐνώτια τῆς συγκομιδῆς.

* * *

Μήπως τὸ παιδὶ δὲν εἶναι ἕνα φῶς εἰς τὸ σπίτι ποὺ τὸ μεταμορφώνει, μιὰ λαμπάδα εἰς τὸ χέρι τῆς μητέρας διὰ νὰ τὴν φέγγῃ εἰς τὸ σκοτάδι τῆς ζωῆς; Πόσαι δὲν ἐθρήνησαν, ὅταν κάποιος ἄνεμος ἐφύσησε καὶ ἔσβυσε τὸ μυστικὸ αὐτὸ κερί των! Τί εἶναι αὐτὴ ἡ θύελλα ποὺ φυσᾷ σήμερον εἰς τὸν κόσμον, καὶ σβύνει τὴν φωτοχυσίαν μυριάδων σπιτιῶν; Φῶς εἶναι καὶ ἡ νύμφη ἢ ὁ γαμβρὸς ὁ καλός, ὅταν εἰσέρχεται εἰς μίαν οἰκογένειαν, διὰ νὰ τὴν μεταμορφώσῃ, νὰ τὴν στηρίξῃ, νὰ τὴν ἐξυψώσῃ.

Καὶ τὸ σχολεῖον μὲ τὸ φῶς του μεταμορφώνει τὸν μαθητήν, διὰ νὰ μεταμορφώσῃ αὐτὸς τὸ σπίτι του. Εἶδα σπίτια ποὺ ἀνεστήθηκαν, μετεμορφώθηκαν μὲ τὴν μόρφωσιν τῶν παιδιῶν των.

* * *

Γλυκὺ φῶς, ἀτίμητο, ἡ ἀγάπη, φωτίζει καὶ μεταμορφώνει. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν φίλον, πρὸς τὴν σύζυγον, πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν λαόν, πρὸς τὴν πατρίδα, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Τὴν ἁμαρτίαν ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ μᾶς συμπνίγει μὲ τὸν φόβον καὶ τὸν ἐγωϊσμόν, μὲ τὸ μῖσος καὶ τὴν πλεονεξίαν.

Ἡ ἀγάπη, μὲ τὸν οὐράνιον σταλαγμόν της, μᾶς κάμνει νὰ δεχθῶμεν ἀνεπιφύλακτα τὴν πατρότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀδελφότητα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ζύμη ἡ ὁποία θὰ ζυμώσῃ ὅλον τὸ φύραμα, θὰ φέρῃ τὴν μεταβολήν. Πρέπει ν' ἀπομακρυνθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ Κάϊν ἀπὸ τὴν γῆν. «Μήπως εἶμαι ὁ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου;» Μάλιστα, εἶσαι ὁ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ σου! Νέον πνεῦμα πρέπει νὰ χυθῇ, εἰς τὰς ψυχάς μας, αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν καὶ νὰ μισῶμεν τὸν πλησίον. Λατρεύω τὸν Πατέρα σημαίνει παίρνω στάσιν υἱϊκήν, δὲν ἀπαρνοῦμαι δηλαδὴ τοὺς ἀδελφούς μου. Εἶναι ἀνέκφραστη εὐτυχία τὸ μοιράζεσθαι, ἡ ἀγάπη ποὺ δίδει, ποὺ δίδεται. Ὅταν αἰσθάνεται κανεὶς μίαν εὐτυ-

χίαν, θέλει νὰ τὴν μεταδώση. Νὰ διαβάση καὶ εἰς ἄλλον τὴν ὡραίαν αὐτὴν σελίδα, νὰ μεταδώση τὸν πλοῦτον τῶν ἐσωτερικῶν του στοχασμῶν, τὴν γλυκύτητα τῆς ὥρας αὐτῆς. Μιὰ καινούργια ζωὴ βγαίνει ἀπὸ μέσα μας, ζωὴ εὐτυχισμένη, γεμάτη λαμπρότητα, ποὺ θέλει νὰ δοθῇ, νὰ ἐκχυθῇ εἰς ἔργα ἀγάπης, ὅμοια πρὸς τὸ τραγοῦδι τοῦ ἀηδονιοῦ εἰς τὸ δάσος ἐκεῖνο. Τί ἀκτινοβολία εἶναι αὐτὴ μέσα μας καὶ γύρω! Ποιὰ θεία παρουσία πλημμυρίζει τὴν ὕπαρξίν μας; Καὶ ὅταν εἴμεθα κουρασμένοι ἀκόμη, ἀποκαμωμένοι, τότε πειὸ πολὺ αἰσθανόμεθα τὸν ἑαυτόν μας ἰσχυρόν, ἀνανεωμένον, μεταμορφωμένον, καὶ ἱκανὸν διὰ κἄτι μεγάλο.

Μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἀδελφόν μας αὐξάνεται ἡ ὕπαρξίς μας, ὅμοια πρὸς τὸν σπόρον ὁ ὁποῖος γονιμοποιεῖται, ὅταν δοθῇ εἰς τὴν γῆν, μὲ τὸ μοίρασμα ἀποδεικνύει τὴν γονιμότητά του.

* * *

Καὶ ἕνα ἄλλο φῶς, ἡ πίστις, μᾶς μεταμορφώνει. Δι' αὐτὴν γονατιστὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ὁμιλήση κανείς, ἀνοίγοντας τὸ Εὐαγγέλιον. Τὸ σκοτάδι παραμερίζει, καὶ αἱ ἀγριώτεραι νύκτες φωτίζονται. Δὲν εἶναι δυνατὸν τὸ κακὸν νὰ νικήση. «Τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει». Δέτε τὴν λιτανείαν αὐτὴν τῶν ἀναμμένων κεριῶν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐκείνων ποὺ γυρίζουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἔχει ἀκόμη φέξη. Ἀλλ' ὁ ὄρθρος εἰς τὴν ψυχήν μας αὐγάζει, καὶ ἐκχύνεται ἀπὸ αὐτὴν τὸ Ἀλληλούϊα τῆς δόξης.

† Ο ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ

ΑΓΙΩΣΥΝΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΑΝ ἀπὸ τὰς ἱερὰς μορφὰς ὅλων τῶν Ἁγίων τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν Πίστεως ἔχωμεν νὰ ἀντλήσωμεν οἱ χριστιανοὶ οἰκοδομὴν καὶ φῶς, ὁσάκις ἀναπολοῦμεν μὲ εὐλάβειαν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἁγιότητά των, ἀναμφιβόλως τὴν μεγαλειτέραν οἰκοδομὴν δίδει εἰς πᾶσαν χριστιανικὴν καρδίαν τὸ μοναδικὸν φῶς μὲ τὸ ὁποῖον εἶναι ἐστεφανωμένη εἰς αἰῶνας αἰώνων ἡ ἱερὰ μορφὴ τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου.

Μοναδικὴ ἡ θέσις Της εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ κόσμου, νὰ χρηματίσῃ Μήτηρ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μοναδικὴ ἡ δόξα Της μεταξὺ τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν ὅλων τῶν αἰώνων, μοναδικὴ καὶ ἡ χάρις Της, τὴν ὁποίαν ἡ Παναγία, ὡς στοργικὴ μήτηρ καὶ τοῦ κόσμου ὅλου, σκορπίζει εἰς κάθε χριστιανικὴν ψυχήν, Ἐκείνη καὶ μεσίτρια τῶν ἁμαρτωλῶν, Ἐκείνη καὶ τῶν δοκιμαζομένων παραμυθία, Ἐκείνη καὶ τῶν διωκομένων προστάτις, καὶ τῶν χειμαζομένων λιμήν, καὶ τῶν αἰχμαλώτων λύτρωσις, καὶ τῶν νοσούντων ὁ θεῖος ἰατρός· Ἐκείνη καὶ ὅλων τῶν χριστιανῶν ἡ σκέπη, καὶ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους ἰδιαιτέρως ὁ ἀγαθὸς ἄγγελος.

Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἡ Παναγία τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδιαζούσης εὐλαβείας κάθε χριστιανικῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς Ἐκείνην κατ' ἐξοχὴν στρέφεται εἰς πᾶσαν στιγμὴν ἡ χριστιανικὴ σκέψις ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν θαυματουργὸν χάριν Της ἐμπιστευόμεθα ἑκάστοτε τοὺς πόνους ἡμῶν καὶ τὰ δάκρυα, καὶ εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰς συμφορὰς Ἐκείνης τὴν προστασίαν ἐπικαλούμεθα, καὶ συνεχῶς Ἐκείνης τὸ σεβάσμιον Ὄνομα, μεγάλοι καὶ μικροί, εἰς τὰ χριστιανικὰ ἡμῶν χείλη περιφέρομεν.

* * *

Ὁ ἱερὸς πόθος ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς τοὺς ἱ. ἡμῶν Ναοὺς ἀθρόους τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανοὺς ἑκάστην Ἑορτὴν τῆς Παναγίας, ἄλλην δὲν ἔχει πηγὴν εἰ μὴ τὴν βαθεῖαν αὐτὴν εὐλάβειαν, τὴν ὁποίαν ὅλοι αἰσθανόμεθα πρὸς τὴν μνήμην τῆς Παναγίας. Καὶ δὲν εὑρίσκει ἑκάστοτε τὴν δικαίωσίν του ὁ χριστιανικὸς ἡμῶν πόθος οὗτος, εἰ μὴ μόνον ἂν αὐτὸς γίνῃ φῶς ἁγιάζον καὶ πλημμυρίσῃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν, καὶ κλείσωμεν ἑκάστην ἑόρτιον ἡμέραν Της μὲ τὴν καρδίαν πεπληρωμένην ἁγιωσύνης καὶ χριστιανικῆς οἰκοδομῆς, —τῆς ἁγιωσύνης καὶ οἰκοδομῆς τὴν ὁποίαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο χριστιανικὸν

ἐφόδιον ἔχομεν ἰδιαιτέρως νὰ ἀντλήσωμεν ἀπὸ τὴν εὐλαβῆ ἀναπόλησιν τῆς παναγίας Προσωπικότητος τῆς Θεομήτορος.

Τονίζω τὴν ἁγιωσύνην καὶ χριστιανικὴν οἰκοδομήν, διότι καὶ σήμερον αὐτῶν πρὸ παντὸς ἀνάγκην ἔχει, καθὼς κατήντησεν, ἡ ζωὴ ἡμῶν. Θὰ ἀντιληφθῶμεν καλλίτερον τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἂν ὀλίγον τι ὡς χριστιανοὶ φιλοσοφήσωμεν ἐπὶ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται σήμερον καὶ θὰ ἐμφανισθῇ ἔτι μᾶλλον αὔριον ἡ ζωή.

Τὴν γῆν ἡμῶν συνταράσσει σήμερον ἡ θεομηνία ἑνὸς φοβεροῦ πολέμου. Καὶ ὁ πόλεμος οὗτος, φοβερωτέρους τῶν ὑλικῶν κλονισμῶν, ἐγέννησε κλονισμοὺς ἠθικούς. Αἱ συνειδήσεις διεφθάρησαν· καὶ ἡ ἀνθρωπότης διερχομένη μεγάλην ἠθικὴν πρὸ παντὸς κρίσιν, θὰ κληθῇ αὔριον, πλησίον εἰς τὰ ὑλικὰ ἐρείπια τὰ ὁποῖα ἡ φρικιαστικὴ αὐτὴ ἀδελφοκτονία ἐπεσώρευσεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς γῆς, θὰ κληθῇ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἄλλα σοβαρώτερα προβλήματα, ὁποῖα θὰ ὦσι τὰ ἠθικὰ προβλήματα τοῦ μεταπολεμικοῦ κόσμου. Τὸ ἠθικὸν σκότος, τὸ ὁποῖον συνεκάλυψε τὸν πλανήτην ἡμῶν, θὰ προβάλῃ τότε ἐν ὅλῃ τῇ ζοφερότητί του καὶ θὰ χρειασθῇ νὰ γίνῃ ἡ γενναία στροφὴ τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν πρὸς τὸ ἠθικὸν φῶς. Θὰ ἐπαναληφθῇ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἡ ψυχολογικὴ διαπίστωσις ὅτι αἱ μεγάλαι ἠθικαὶ πτώσεις φέρουν τὰς μεγάλας ἠθικὰς ἀναστάσεις. Καὶ ἐνῷ, μὲ ὅλον τὸ συγκινητικὸν μεγαλεῖόν του, παρήγορος καὶ πάλιν θὰ ἀντηχήσῃ, ἐπὶ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων τοῦ αἱματοκυλισμένου κόσμου, ὁ λόγος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ: «Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς» (Μτθ. ια' 28), αἱ ταλαιπωρημέναι ἀνθρώπιναι ψυχαὶ θὰ εὕρωσιν ἄσυλον ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ θὰ ζητήσωσιν ἀναψυχὴν καὶ παραμυθίαν εἰς τὸ φῶς τῶν ἁγίων παραγγελμάτων αὐτοῦ. Θὰ ἦναι αὐτὴ ἡ ἁγιωτέρα πορεία τῆς ἀνθρωπότητος, διότι θὰ ἦναι ἡ πορεία πρὸς τὴν ἁγιότητα, ἡ πορεία πρὸς τὸ φῶς, ἡ πορεία πρὸς τὴν ἐξιλέωσιν, ἡ πορεία πρὸς τὴν πραγματικὴν λύτρωσιν.

Ἰδοὺ διατί ἐτόνισα ὅτι ἔχομεν, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, σήμερον ἀνάγκην τοῦ φωτὸς τῆς ἁγιωσύνης καὶ τῆς χριστιανικῆς οἰκοδομῆς. Τὰς χριστιανικὰς ψυχὰς πολιορκεῖ πανταχόθεν τὸ ἠθικὸν τοῦτο σκότος καὶ ἡ ἠθικὴ πτῶσις τῆς ἀνθρωπότητος ἐδημιούργησε βάραθρα ἐπικίνδυνα καὶ δι' ὅσους ποθοῦν νὰ ζήσωσι τὴν ἁγνὴν χριστιανικὴν ζωήν.

Πρέπει ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ κρατήσωμεν ἄσβεστον ἐντὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν τὴν λυχνίαν τῆς χριστιανικῆς ἁγιωσύνης. Αἱ σκέψεις, οἱ λόγοι καὶ τὰ ἔργα ἡμῶν πρέπει νὰ φέρωσιν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε τὴν σφραγῖδα τῆς χριστιανικῆς καθαρότητος καὶ νὰ ὦσι ζωντανὴ ἀποκατόπτρισις τοῦ φωτὸς τῶν διδαγμάτων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Αἱ καρδίαι ἡμῶν πρέπει νὰ κρα-

τήσωσιν ἀδιάκοπον τὴν μυστικὴν ἐπαφὴν των πρὸς τὴν ζωογόνον πηγὴν τῆς χάριτος τοῦ Παναγάθου Θεοῦ. Διότι μόνον οὕτω καὶ θὰ δυνηθῶμεν σήμερον μὲν νὰ φυλάξωμεν ἀμόλυντον τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀπὸ τὸ ἠθικὸν σκότος τῶν τραγικῶν ἡμερῶν τὰς ὁποίας ζῇ ὁ κόσμος, εἰς τὴν αὐριανὴν δὲ ἠθικὴν στροφὴν τῆς ἀνθρωπότητος νὰ εὑρεθῶμεν εἰς τὸ ὕψος τῆς κλήσεως ἡμῶν καὶ νὰ γίνωμεν, ἕκαστος ἐν τῷ κύκλῳ αὐτοῦ, «τὸ φῶς τὸ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ» (Ἰωάν. α' 5), οἵους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ζητεῖ τοὺς ἀληθινοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ.

Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν λοιπὸν ταύτην ἂς ὁμιλήσῃ ἰδιαιτέρως εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς καὶ ἡ ἱερὰ ἐπέτειος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἀπὸ τὸν κολοσσὸν τῆς ἁγιωσύνης, τὸν ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει ἡ μεγάλη Προσωπικότης τῆς Παναγίας, ἂς ἀντλήσωμεν ὅλοι κεφάλαια πρὸ παντὸς ἁγιωσύνης διὰ τὴν ζωήν.

Ὅλον τὸ μοναδικὸν μεγαλεῖον τῆς Θεομήτορος εἶναι τεθεμελιωμένον ἐπὶ τῆς ἐξεχούσης ἁγιωσύνης Της, ἡ ὁποία Τὴν ἠξίωσε νὰ γίνῃ σκήνωμα τοῦ Θείου Λόγου. Ἁγιάσωμεν οἱ χριστιανοὶ τὸ σῶμα, ἁγιάσωμεν τὸ πνεῦμα, ἁγιάσωμεν ὁλόκληρον τὴν ζωὴν ἡμῶν, διότι μόνον ἂν ἡ ἁγιωσύνη βασιλεύσῃ εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν, θὰ γίνῃ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατοικητήριον τῆς χάριτος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ τότε ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, θὰ σκηνώσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὰς τεταραγμένας καρδίας ἡμῶν.

† Ο ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ

ΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΑΡΑΦΥΑΔΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ Η ΑΙΡΕΣΙΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ"

Η ΟΞΕΙΑ διορατικότης τοῦ ἐξόχου Γάλλου Θεολόγου Βοσσουέτου, τοῦ γράψαντος σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῶν ποικίλων μορφῶν τοῦ Προτεσταντισμοῦ («Variations des églises protestantes»), διεῖδε πρὸ δύο καὶ ἡμίσεος περίπου αἰώνων τὸν συνεχῆ θρυμματισμὸν τῆς μεγάλης, τῆς κατ' ἐξοχὴν αἱρέσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς φερούσης τὴν γενικὴν ὀνομασίαν τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Καθώρισε δὲ ὁ μέγας ἐκεῖνος διανοούμενος καὶ τὰ αἴτια τῆς ἀτελευτήτου διαιρέσεως καὶ ὑποδιαιρέσεως τῆς κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἐμφανισθείσης χριστιανικῆς ταύτης αἱρέσεως.

Εἰς τὸν ἐπικήδειον τῆς Ἑρριέτας-Μαρίας τῆς Γαλλίας, συζύγου τοῦ ἀτυχοῦς Καρόλου τοῦ πρώτου, βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, ἀποφαίνεται ὡς ἀκολούθως ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω αἰτίων· «ἕκαστος ἐγκαθιδρύει ἐν ἑαυτῷ ἓν κριτήριον ὅπου καθίσταται ὁ διαιτητὴς τῆς θρ. πεποιθήσεώς του· καίτοι δέ, φαίνεται ὅτι, οἱ Νεωτερισταὶ (δ.λ.δ. οἱ προτεστάνται) ἠθέλησαν νὰ συγκρατήσωσι τὰ πνεύματα ἐγκλείοντες αὐτὰ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο κατορθώνεται ὑπὸ ἕνα ὅρον, ὅτι δ.λ.δ. ἕκαστος πιστὸς θὰ ἐγίνετο ὁ ἑρμηνευτὴς τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ θὰ ἐπίστευεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα θὰ ὑπηγόρευεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς, — ἕπεται ὡς συμπέρασμα ὅτι — δὲν ὑπάρχει ποσῶς ἰδιώτης ὁ ὁποῖος νὰ μὴ θεωρῇ ὀρθὸν ὅτι ἡ τοιαύτη διδασκαλία παρέχει εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ λατρεύῃ τὰς ἐφευρέσεις του, νὰ καθαγιάζῃ τὰς πλάνας του, νὰ ὀνομάζῃ Θεὸν πᾶν ὅ,τι σκέπτεται (νὰ λογίζηται ὡς θείαν δλδ. πᾶσαν αὐτοῦ ὑποκειμενικὴν ἔμπνευσιν). Ἑπομένως καλῶς προεῖδον ὅλοι ὅτι τῆς ἄγαν ἐλευθερίας οὔσης πλέον ἀχαλινώτου ***αἱ αἱρέσεις θὰ ἐπολλαπλασιαζοντο ἐπ' ἄπειρον.***»

Ὁ Βοσσουέτος εἶδε κατὰ τὴν ἐποχήν του Λουθηρανούς, Καλβινιστάς, Ἀγγλικανοὺς—Καλβινιστικοὺς κατὰ τὸ δόγμα, καθολικοὺς κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους—, Ἀναβαπτιστάς, Ζβιγγλιανοὺς καί τινας ἄλλους. Ἡ πρόβλεψίς του ὅμως ἐπηλήθευσε, καὶ κατὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε ὁ πολὺς Ἰταλὸς δημοσιολόγος καὶ κοινωνιολόγος Guglielmo Ferrero ἀναφέρων περὶ θρησκευτικῆς ἀναγεννήσεως ἡ ὁποία, κατὰ τὴν νεωτέραν κριτικήν, ἐξελίσσεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ποιεῖται μνείαν διαφόρων νεοχριστιανικῶν αἱρέσεων, Τολστοϊσμοῦ, Στρατοῦ τῆς σωτηρίας (salvation army) καὶ πλήθους ***« ἄλλων αἱ ὁποῖαι ὡς μυρμηκυιαὶ ἐπιπολάζουσιν τόσον ἐν Εὐρώπῃ ὅσον καὶ ἐν Ἀμερικῇ.»*** [1]) Ὁ ἴδιος δὲ προσθέτει καὶ ἓν εἶδος θρησκείας,

---

[1]) Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ferdinand Brunetière «Utilisation du Positivisme» p. 227.

τὸν σοσιαλισμὸν ὑπὸ ὡρισμένας μορφὰς υἱοθετηθείσας ὑπὸ ὡρισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὑπάρχουν οἱ Μεθοδισταί, οἱ Κουάκεροι, οἱ Μόρμονες ἢ Μορμονισταὶ (1827 ἀποτελοῦσιν ἓν εἶδος μικροῦ κράτους εἰς τὴν π. Utah) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Η πλήμμυρα αὕτη τῶν χριστιανικῶν αἱρέσεων ἦτο ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς ἄρσεως τοῦ φραγμοῦ ἐν τῷ πεδίῳ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ὑπερφυσικῶν ἐν γένει ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, οἷος εἶναι τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξον καὶ τὴν καθολικὴν αὐτῆς ἔννοιαν.

Μία νέα χριστιανικὴ αἵρεσις ἐνεφανίσθη ἐν Ἀμερικῇ καὶ δὴ κατ' ἀρχὰς ἐν Βοστώνῃ τῆς πολιτείας Μασσαχουσέτης ὑπὸ τὸ ὄνομα «χριστιανικὴ ἐπιστήμη» (christian science). Τὴν αἵρεσιν ταύτην ἵδρυσεν ἡ κυρία Mary Baker Eddy κατὰ τὸ 1866. Συνεπείᾳ πτώσεως εἶχε τραυματισθῇ σοβαρῶς. Ἐμφορουμένη πίστεως πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ πεπροικισμένη ὑπὸ ἰσχυρᾶς θελήσεως, βοηθουμένη καὶ ὑπὸ τῆς αὐθυποβολῆς, ἐπεχείρησε νὰ ἰαθῇ οὐχὶ διὰ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ διὰ «τῆς πνευματικῆς ἐπιστήμης,» δ.λ.δ. διὰ τῆς πίστεως καὶ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ δι' ἄλλων πνευματικῶν μέσων. Ἐθεραπεύθη. Βραδύτερον ὅλα αὐτὰ τὰ μέσα ἀπεκάλεσε «χριστιανικὴν ἐπιστήμην», καθὼς καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν αἵρεσιν. Ὡς ἀφετηρίαν διὰ τὴν τοιαύτην θεραπείαν τοῦ σοβαροῦ τραυματισμοῦ της ἔσχεν ἡ Eddy τὸ χωρίον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (θ, 1 — 8) ἔνθα ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκτελεῖ ἔναντι τοῦ παραλυτικοῦ διπλοῦν ἔργον, θεραπείαν ἠθικὴν (ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου) καὶ θεραπείαν σωματικὴν (ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει). Ἰσχυρίσθη δὲ ἡ Ἀμερικανὶς αὐτὴ ὅτι ἡ ἰδία ἐθεραπεύθη διὰ τῆς εἰρημένης μεθόδου καὶ ὅτι καὶ ἄλλους ἐθεράπευσε διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου.

Ἡ αἵρεσις αὕτη τῆς χριστιανικῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾧ κατὰ τὸ 1909, ζώσης ἔτι τῆς ἱδρυτρίας, ἠρίθμει 70000 ὀπαδούς, κατὰ τὸ 1931 εἶχε 2519 ἐκκλησίας καὶ συνδέσμους. Ἔχει περιοδικὰ «Christian science journal» (μηνιαῖον, ἱδρυθὲν τῷ 1883), «Christian science quarterly» (1890 κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον), «Christian science sentinel» (1898 ἑβδομαδιαῖον) καὶ τὴν διεθνοῦς φήμης ἡμερησίαν μεγάλην ἐφημερίδα «Christian science Monitor» (1908).

Ἡ πρώτη ἐκκλησία ἱδρύθη ἐν Βοστώνῃ τῷ 1892 καὶ φέρει τὸ ὄνομα «Μήτηρ Ἐκκλησία» Mother Church. Κατὰ τὸ 1936, τὴν Κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πάντων, εὑρεθεὶς ἐν Βοστώνῃ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω τὰ πλήθη τῶν διανοουμένων ὀπαδῶν τῆς αἱρέσεως ταύτης κατακλύσαντα τὸν ναὸν καὶ τὰς πέριξ δημοσίας ὁδούς. Ἦτο ἡ ἰδιαιτέρα ἑορτὴ τῆς αἱρέσεως καὶ τῆς Mother Church.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Χριστὸς εἶπε «πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι», καὶ «ἡ πίστις σου σέσωκέ σε». Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἁγία Γραφὴ ὡσαύτως λέγει «μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε».

Σήμερον θεραπευτικὰς ἰδιότητας ἀναγνωρίζει ἡ Ἐπιστήμη εἰς τὸν Μαγνητισμὸν ἢ ἄλλως Μεσμερισμὸν λεγόμενον (ἐκ τοῦ ἰατροῦ Μέσμερ) ἢ ὑπνωτισμόν, εἰς τὴν αὐθυποβολὴν ἀκόμη καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως, τὴν will-power. Ὁ ἀπό τινος χρόνου μὲ τὰ μεταψυχικὰ φαινόμενα ἀσχολούμενος πνευματισμὸς ἀφιεροῖ ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐκθέσει τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πεπραγμένων του κεφάλαιον ἰδιαίτερον διὰ τὴν θεραπευτικὴν δύναμιν τῆς μεταψυχικῆς αὐτῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου ἤ, ὡς συνήθως λέγεται, τῶν ἀποκρύφων ἐπιστημῶν. Ἡ ἱδρύσασα τὴν «χριστιανικὴν ἐπιστήμην» γυνὴ προῆλθεν ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τῆς Νέας Ἀγγλίας, ὅπου κυρίως ἐγκατεστάθησαν κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον καὶ δέκατον ἕβδομον αἰῶνα οἱ αὐστηρότεροι Καλβινισταί, οἱ Πουριτανοί. Ἅπαν τὸ περιεχόμενον τῆς χριστ. θρησκείας, κατὰ τὴν Eddy, ἐξαντλεῖται διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἑρμηνευομένῃ καθ' ὃν τρόπον ὑπέδειξα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παρούσης μελέτης. Χαρακτηριστικὸς τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων καὶ τῆς οὐσίας τῆς προτεσταντικῆς ταύτης παραφυάδος τυγχάνει καὶ ὁ τίτλος ἑνὸς ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῆς Eddy «ἐπιστήμη καὶ ὑγίεια μὲ τὴν κλεῖδα τῆς Ἁγίας Γραφῆς» («Science and Health with key to the Scriptures»)[2]. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς περιέργου ταύτης αἱρέσεως, «ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε δύναται νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὴν πηγήν της, ἡ δὲ πηγὴ τῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι ὑλικὴ καθὼς ἡ ἡμετέρα κριτικὴ ὑπονοεῖ, ἡ πηγὴ τῆς ἐπιστήμης, εἶναι ὁ Θεός».

Ὁ Ἄγγλος Robert E. Key εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν The Guardian (25 Ἰουνίου 1944)[3] ἀναπτύσσων μέρη τινὰ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου συστήματος γράφει σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς· «ἡ Eddy δὲν ἀνέπτυξε θεωρίας ἀλλ' ἀπεκάλυψε γεγονότα περιστρεφόμενα περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν· τὴν ἀποκάλυψίν της ταύτην ἀπέδειξε βῆμα πρὸς βῆμα διὰ ***τοῦ θεραπεύειν*** ἀσθενείας ***καὶ ἁμαρτήματα***».

Ἕκαστος διανοούμενος τῆς ἐποχῆς μας, ἐνήμερος ὁπωσδήποτε ὅλων τῶν μεγάλων συγχρόνων διανοητικῶν ρευμάτων, εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται πόσον δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῶσιν εἰς ὡρισμένας ἰδίως ἀσθενείας καὶ περιπτώσεις τὰ αἴτια τῆς θεραπείας ἑνὸς ἀρρώστου. Πολλάκις συντελοῦν

[2]) Ἐν σελίδι 110 τοῦ ἔργου τούτου γράφει· «The Bible was my only textbook» (Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἦτο τὸ μόνον βιβλίον μου).

[3]) Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχουν ὀργανώσεις τῆς χριστιανικῆς ἐπιστήμης. Ὑπάρχει καὶ ἐκεῖ ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς χριστιανικῆς ἐπιστήμης (Christian science Committee on Publication).

πολλοὶ πρὸς τοῦτο παράγοντες, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ καθορίσωμεν τὸ μέρος τῆς συμβολῆς ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν καὶ ἐὰν ὁ α ἢ β παράγων οὐδεμίαν παρέσχεν ἐπικουρίαν διὰ τὴν θεραπείαν. Ὁμοιάζει ἡ περίπτωσις αὐτὴ πρὸς τὰ νερὰ ἑνὸς μεγάλου ποταμοῦ σχηματιζομένου ἀπὸ πολλοὺς παραποτάμους καὶ ρύακας, τῶν ὁποίων τὸ μέρος τῆς συμβολῆς πρὸς σχηματισμὸν τοῦ μεγάλου ποταμοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθῆ, ὅταν συγχωνευθῶσιν ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ. Ἄλλως τε προκειμένου εἰδικῶς περὶ τῶν περιπτώσεων τῆς χριστιανικῆς λεγομένης ἐπιστήμης (ἐπιστήμη πρὸς θεραπείαν διὰ πνευματικῶν μέσων) ἐκτὸς τῆς αὐθυποβολῆς, τῆς δυνάμεως τῆς θελήσεως καὶ ἄλλων μέσων, τὰ ὁποῖα ἁπλῶς ὑπηνίχθην ἀνωτέρω, ὑπάρχει καὶ ἕτερος σοβαρὸς λόγος, ὅτι ***πλεῖστοι ἰατροὶ*** — ὡς ἐβεβαιώθην κατὰ τὴν ἐν Boston διαμονήν μου — τυγχάνουσι μέλη τῆς αἱρέσεως ταύτης. Ὁ ἰατρός, μέλος τῆς αἱρέσεως ταύτης, κατέχει δύο ἐπιστήμας, τὴν κατὰ κόσμον ἰατρικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν λεγομένην χριστιανικὴν ἐπιστήμην.

Ἡ αἵρεσις αὐτὴ — προτεσταντικὴ παραφυὰς — καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη τοιαύτη ἐμπερικλείει καὶ σπέρματα ἀληθείας κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Herbert Spencer τεθεῖσαν ἀρχήν, «ὅτι εἰς ὅλα τὰ ψευδῆ πράγματα ὑπάρχει καὶ μία ψυχὴ ἀληθείας». Ὑπάρχει ὅμως τόση παραπλάνησις ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, τοιαύτη αὐθαίρετος ἑρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν, τοιοῦτος ὑποκειμενισμὸς περιορίζων σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὰ περιεχόμενον τῆς θρησκείας εἰς ἓν ἐσωτερικὸν συναίσθημα (Ριτσλιανισμὸς) ὥστε δυσκόλως δύναται νὰ ἀνεύρῃ τις ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐπιστήμῃ τὸν Χριστόν, τὸν Χριστὸν τὸν ἐκτὸς ἡμῶν, τὸν Θεάνθρωπον Ἰησοῦν. Εἰς τὸ βιβλίον της «Ὄχι καὶ Ναὶ» «No and Yes» ἡ Eddy γράφει τὰς γενικότητας περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ σύμπαντος ὑπενθυμιζούσας τὰς φιλοσοφικὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων περὶ θεότητος ἀντιλήψεις· «αἰώνιος ἁρμονία, διάρκεια, τελειότης, ἀποτελοῦσι τὰ φαινόμενα τῆς ὑπάρξεως, ἅτινα κυβερνῶνται ὑπὸ τῶν ἀμεταβλήτων καὶ αἰωνίων νόμων τοῦ Θεοῦ· ἐν ᾧ ὕλη καὶ ἀνθρωπίνη θέλησις, διανόησις, ἐπιθυμία καὶ φόβος, δὲν εἶναι οὔτε οἱ δημιουργοὶ καὶ ἐλεγκταί, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ καταστροφεῖς τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἁρμονιῶν αὐτῆς». Οὐδὲν λέγει ἡ Eddy περὶ τοῦ τρόπου τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ τῆς θείας τοιαύτης, τοῦ μεταβλητοῦ καὶ τοῦ ἀμεταβλήτου.

Ὡς κατακλεῖδα τῆς παρούσης μελέτης προσθέτω καὶ τοῦτο ὅτι καὶ ἡ αἵρεσις αὐτὴ καθὼς καὶ ἄλλαι εὐδοκιμοῦσαι ὁπωσδήποτε ἐν Ἀμερικῇ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς τάσεως τοῦ συμβιβασμοῦ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, ὑλιστικῆς καὶ πνευματικῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου καὶ πρὸ πάντων προϊὸν τῆς ἰδιορρύθμου θρησκευτικότητος τῶν Ἀγγλοσαξονικῶν λαῶν.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ — ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Μεγάλην ἐπίδρασιν τοῦ Εὐριπίδου ἀνακαλύπτει ὁ μελετῶν τὰ ἔπη τοῦ Γρηγορίου. Βεβαίως ὁ Μέγας Ναζιανζηνὸς καλὰ ἐγνωρίσθη μὲ ὅλους τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ ἡ γνωριμία αὕτη ἔχει τὰς ἐπιδράσεις της φανεράς.[1]) Ἀλλὰ κυρίως οἱ στίχοι τοῦ ἀπὸ σκηνῆς φιλοσοφοῦντος Εὐριπίδου —ὅπως καὶ ἄλλοτε ἐπανειλημμένως ἐλέχθη—ἐπέδρασαν εἰς τὴν γρηγοριανὴν ποίησιν. Λέξεις, φράσεις, στίχοι εὐριπίδειοι ὁλόκληροι, ὀλίγον τι ἢ πολὺ τροποποιημένοι συναντῶνται ἐν ἀφθονίᾳ εἰς αὐτήν. Δὲν ὁμιλῶ διὰ τὸ ἔργον ***Χριστὸς πάσχων*** τὸ ὁποῖον ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι ὡσὰν παρῳδία εὐριπιδείων στίχων. Περὶ τούτου πρέπει νὰ γίνῃ εἰδικὴ μελέτη. Ἐδῶ θὰ παραθέσω μερικὰ μόνον σημεῖα ἐκ τῶν ἀδιαμφισβητήτως γνησίων ποιημάτων τοῦ Γρηγορίου, παράλληλά τινα καὶ λεπτομερείας χαρακτηριστικὰς τῶν φιλολογικῶν σχέσεων τῶν δύο ποιητῶν Εὐριπίδου καὶ Γρηγορίου. Κυρίως δὲ δύο ἀριστουργήματα τοῦ ἀρχαίου δραματοποιοῦ — ***Μήδεια*** καὶ ***Ἱππόλυτος στεφανηφόρος*** — προδίδονται ὡς ἐπιδράσαντα μεγάλως τὰ ἔπη τοῦ χριστιανοῦ ποιητοῦ μας. Εἶναι ἀκριβῶς τὰ δύο δραματικὰ ἔργα, Μήδεια καὶ Ἱππόλυτος, τὰ ὁποῖα καὶ εἰς τὸ δρᾶμα Χριστὸς πάσχων παίζουν πρωτεύοντα ρόλον, πείθοντα τοιουτοτρόπως μὲ τὸ περιπλέον ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τυγχάνει ὁ ποιητὴς τῶν ἐπῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος.

Ἰδοὺ λοιπὸν δέκα τὸν ἀριθμὸν παράλληλα ὅσα ἐκρίθη ἀρκετὸν νὰ σημειωθοῦν διὰ νὰ χυθῇ φῶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν σχέσεων τῶν δύο ποιητῶν :

1) Αἴ, αἴ, τῶν ἐμῶν μεγάλων ἀχέων
(Γρηγόριος)

Αἴ, αἴ, πανώλης ἡ τάλαιν᾽ ἀπόλλυμαι
(Εὐριπίδης)

2) Βοηδρομοῦσιν. . . .
(Γρηγόριος)

Βοηδρομεῖτε πάντες οἱ πέλας δόμων
ἐν ἀγχόναις δέσποινα Θησέως δάμαρ !
(Εὐριπίδης)

---

[1]) Ἡ φράσις φέρ᾽ εἰπεῖν « τέττιγες λαλαγεῦντες » εἰς τὸ ΙΔ′ ἠθικὸν ποίημα, εἶναι φράσις τοῦ εἰδυλλιακοῦ ποιητοῦ Θεοκρίτου.

Ὁ στίχος τοῦ ΙΖ′ ἠθικοῦ τετραστίχου «Ἡ κραδίη ῥάγηθι τῶν γεννητόρων» ὑπενθυμίζει τὸν περίφημον ὁμηρικὸν εἰς το Ζ.′ τῆς Ὀδυσσείας, «τέτλαθι δὴ κραδίη καὶ κύντερον ἄλλο ποτ᾽ ἔτλης !»

3) Αἴ, αἴ, τῶν προτέρων οὐδὲν ἄκος
(Γρηγόριος)

Αἴ, αἴ, μάλ' αὖθις!
(Εὐριπίδης)

4) Ὁμορροθοῦντες (ὁμοφωνοῦντες) εἴπωμεν
(Γρηγόριος)

Τί ταῦτα κακορροθεῖς; (κακομιλεῖς)
(Εὐριπίδης)

5) Γάμος φύξιμος
(Γρηγόριος)

Καὶ σέθ' ἁμερίων φύξιμος οὐδεὶς
(Εὐριπίδης)

6) Ἤ, ποῖ προβήσεται;
(Γρηγόριος)

Φεῦ τῆς θηλείας ποῖ προβήσεται φρενός;
τί τέρμα τόλμης καὶ θράσους γενήσεται;
(Εὐριπίδης)

7) Ἦ πολλὰ πολλὰ γίνεται μακρῷ βίῳ βροτοῖς
τλητὸν δ' ἅπαν, ὅ κεν φέροι βίον στρέφων Θεός.
(Γρηγόριος) [1]

Πολλῶν ταμίας Ζεὺς ἐν Ὀλύμπῳ
πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοὶ
τῶν δ' ἀδοκήτων πόρον ηὗρε θεός! (Εὐριπίδης) [2]

8) Οἱ γὰρ κακοὶ φιλοῦσιν ὧν δρῶσι κακῶς
(Γρηγόριος)

Δρῶσιν αἱ κακαὶ κακὰ
(Εὐριπίδης)

9) Εἰ δέ με κεῖθι αἰὼν οὐ φθινύθων δέξεται
οἷα φάτις, φράζεο μὴ ζωὴ μὲν ἔχῃ μόρον
ἡ δὲ τελευτὴ ζωὴ σοί γε πέλῃ ἔμπαλιν ἢ δοκέεις!
(Γρηγόριος)

---

[1] Εἶναι οἱ δύο πρῶτοι στίχοι τοῦ τριακοστοῦ ἱστορικοῦ ποιήματος Εἰς ἑαυτόν.

[2] Εἶναι οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι τῆς Μηδείας.

Τίς δ' οἶδεν εἰ τὸ ζῆν μέν ἐστι κατθανεῖν
τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν ἐν Ἅδου νομίζεται!
(Εὐριπίδης)

10) Γνῶσις βροτοῖς μέγιστον ἐν βίῳ κλέος
κακὸν δὲ αὔτη τοῖς κακῶς κεχρημένοις.
Κενή σε δόξα μηδόλως συναρπάσῃ
καὶ γὰρ πανοῦργον τοῦτο τοῖς ἀπλουστέροις.
(Γρηγόριος)

Σοφὴν δὲ μισῶ· μὴ γὰρ ἐν γ' ἐμοῖς δόμοις
Εἴη φρονοῦσα πλεῖον ἢ γυναῖκα χρή.
Τὸ γὰρ πανοῦργον μᾶλλον ἐντίκτει Κύπρις
ἐν ταῖς σοφαῖσιν· ἡ δ' ἀμήχανος γυνὴ
γνώμῃ βραχείᾳ, μωρίαν ἀφηρέθη!
(Εὐριπίδης)

Οἱ πέντε οὗτοι τελευταῖοι στίχοι εἶναι πεντάστιχον (στ. 640—644) τμῆμα τοῦ περιφήμου κατὰ τοῦ γυναικείου φύλου μονολόγου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θησέως Ἱππολύτου εἰς τὸ ὁμώνυμον δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου· τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν τετράστιχον τοῦ Ναζιανζηνοῦ ποιητοῦ εἶναι δύο δίστιχα (στ. 8—12) τοῦ τριακοστοῦ δευτέρου ἠθικοῦ ποιήματος.

† Ο ΚΥΔΩΝΙΩΝ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ

'Από τὸ ἔργον «CHOSES et GENS de BYZANCE» Κατὰ μετάφρασιν † Λ. Δ.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

IV.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπιρροῶν τὰς ὁποίας ὑπέστησαν αἱ σχολαὶ αὗται, πρὸς ἐκείνῳ τὸ ὁποῖον ὀφείλουσιν εἴτε εἰς τὴν 'Ανατολὴν εἴτε εἰς τὸ Βυζάντιον, ὁ Millet ἐζήτησεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐδανείσθησαν παρὰ τῆς 'Ιταλίας. «Κατωρθώσαμεν, γράφει, νὰ φέρωμεν εἰς φῶς γεγονὸς ἀποφασιστικόν. Μεταξὺ τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς 'Ιταλίας ὑφίσταται κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα στενὴ σχέσις». Καὶ ἀλλαχοῦ θὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς «ἐνδομύχου συνεργασίας», ἥτις ὑπῆρξεν τὸν ΙΓ' αἰῶνα μεταξὺ τῆς 'Ανατολῆς καὶ τῆς 'Ιταλίας. 'Εὰν πρέπῃ νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὸν Millet, ἡ προσέγγισις αὕτη παρήχθη πράγματι εἰς τὸ Dugento, ὅπου προέκυψεν ἡ τοιαύτη «Βυζαντινὴ τεχνοτροπία», ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ χριστιανικὴ τέχνη τῆς 'Ανατολῆς φέρεται ἀντλήσασα νέας δυνάμεις. Πρᾶγμα παράδοξον: αἱ ἀνταλλαγαὶ αὗται νὰ ἔχουν σταματήσῃ ἀποτόμως καθ' ἣν στιγμὴν ἡ τέχνη τῶν 'Ιταλῶν τῆς ἀρχικῆς περιόδου ἔφθανε κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τὸ ἀπόγειόν της. «'Ο Cavallini, ὁ Daccio, ὁ Giotto, σχεδὸν τίποτε δὲν ἐπρόσθεσαν εἰς τὴν Βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν... Αἱ λαμπραὶ ἀνακαινίσεις τοῦ Giotto καὶ τοῦ Quattrocento εἶναι ξέναι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν» (ὁ αὐτός). Θὰ φανῇ ὀλίγον καταπληκτικὸν ἴσως νὰ ἔχῃ ἡ Βυζαντινὴ τέχνη, ἡ τόσον ἐπιδεκτικὴ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα τῶν ἰταλικῶν ἐπιρροῶν, κλείσῃ τὸν ἑαυτόν της πρὸς αὐτὰς κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θὰ εἶχε νὰ δεχθῇ τὰ λαμπρότερα μαθήματα, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ σχετικὴ ἀντίληψις τοῦ Millet, τὸ Βυζάντιον ἄφηνε τὸν ἑαυτόν του νὰ ἐπηρεάζηται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βαθύτερον ἀπὸ τὰ ἤθη τῆς ἰταλικῆς πνευματικῆς κινήσεως. 'Αλλ' ἡ θέσις τοῦ Millet, καὶ περιοριζομένη ἀκόμη εἰς τὸ Dugento, παραμένει ἐνδιαφέρουσα καὶ νέα· πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετασθῇ μὲ ποῖα ἐπιχειρήματα τὴν ἐστήριξεν.

Εἰς τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων τῆς Μακεδονικῆς σχολῆς ὁ Millet νομίζει ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν ἐπιρροὴν τῆς Sienne: «ἐδίδαξεν εἰς αὐτούς, λέγει, τὴν τρυφερότητα εἰς τὰς κινήσεις, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀφθονίαν εἰς τὰς συνθέσεις». Δὲν ἀρνοῦμαι ποσῶς ὅτι τοιαύτη τρυφερὰ κίνησις τῆς Παρθένου εἰς τὴν ***Γέννησιν***, τοιαύτη γεμάτη συγκίνησιν στάσις εἰς τὴν ***Σταύρωσιν***, ἐνδέχεται νὰ προέρχωνται ἀπὸ ἰταλικὸν πρότυπον καὶ ν' ἀποτελοῦν

ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἀπαθῆ γαλήνην, τὴν ἀπὸ μακροῦ προσφιλῆ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην. Ἀλλὰ τοιαῦται λεπτομέρειαι, ὅπου δύναταί τις ν' ἀνεύρῃ ἰταλικὰ μοτίβα, εἶναι ὀλιγάριθμοι ἐν τῷ συνόλῳ, καὶ αὐτὸς ὁ Millet ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν ἡμῶν δεικνύων εἰς ἡμᾶς πῶς ἐνίοτε, παρὰ τὰ φαινόμενα, ὑπάρχει «ἐπανάληψις ἀπ' εὐθείας Βυζαντινοῦ πρωτοτύπου. ἀνεξαρτήτου πάσης ἰταλικῆς ἐπιρροῆς». Ἄλλωστε, ἡ ἀπομίμησις αὕτη ἰταλικῶν μοτίβων, ἐὰν ὑφίσταται, λαμβάνει ἀρκούντως ἰδιαιτέραν μορφήν. Ὁ Ἕλλην ζωγράφος «διατηρεῖ τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικά, τὸν θεμελιώδη τύπον τῶν βυζαντινῶν του προτύπων». Φυλάττει εἰς τὰς συνθέσεις του μορφὴν καθαρῶς ἑλληνικήν. Εἰς τοῦτο μόνον εἶναι περιωρισμένη ἡ παρὰ τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου ἀσκηθεῖσα, ἐπίδρασις. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον, ἀντιθέτως, ἐμφανίζεται ὁλοφάνερον, εἶναι ἡ «κυριαρχοῦσα ἐπίδρασις» τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης ἐπὶ τῆς Δύσεως κατὰ τὸν ΙΓ'. αἰῶνα. Ἀσκεῖται ἐπὶ τῆς Βενετίας καὶ ἐπὶ τῆς Sienne, γίνεται αἰσθητὴ παρὰ τῷ Duccio. Τὸ τοιοῦτον οὐδεὶς πλέον σκέπτεται νὰ διαμφισβητήσῃ. Θὰ ἤξιζεν ἴσως τὸν κόπον νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν ἄλλην ὄψιν τοῦ προβλήματος, νὰ διερωτηθῇ, ἐὰν ἡ Ἰταλικὴ τέχνη τοῦ Trecento δὲν ἐδίδαξε τίποτε εἰς τοὺς καλλιτέχνας οἱ ὁποῖοι διεκόσμησαν τὴν Μονὴν τῆς Χώρας ἢ τὸν Μυστρᾶν. Ὁ Millet δὲν φρονεῖ τοιοῦτόν τι: «Εἰς τὸν ζωγράφον τοῦ Μυστρᾶ, λέγει, ἡ Sienne δὲν ἀπεκάλυψε τίποτε». Ἐνδέχεται Δὲν πιστεύω τὸ Dugento νὰ ἀπεκάλυψε περισσότερα εἰς τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην τοῦ ΙΔ'. αἰῶνος.

V.

Θὰ διερωτηθῇ τις τότε πῶς παρήχθη ἡ τελευταία αὐτὴ ἀναγέννησις τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης. Ἰδοὺ ἡ ὑπὸ τοῦ Millet προτεινομένη ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου θεωρία.

Ὁ εὐρὺς διηγηματικὸς κύκλος τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ πρώτη Βυζαντινὴ ἐποχὴ διὰ νὰ εἰκονογραφήσῃ τὸ Εὐαγγέλιον, μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, βαθμηδὸν ἡπλοποιήθη καὶ ἐπτώχυνε. Διὰ «νὰ ἀνανεώσουν τοὺς ἐφθαρμένους τύπους τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως» οἱ ζωγράφοι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἀρχαίας ἐκείνας μικρογραφίας, εἰς τὰ λησμονημένα ἐκεῖνα παλαιὰ χειρόγραφα, ὅπου ἡ χριστιανικὴ τέχνη τῶν πρώτων αἰώνων εἶχε δείξῃ τόσον πλοῦτον καὶ ἐφευρετικότητα. Μελετῶντες, μιμούμενοι τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα τοῦ παρελθόντος, ἀνερχόμενοι ἐκ νέου εἰς τὰς πηγάς, ἀνενέωσαν τὰς δυνάμεις των, ἐπανεῦρον «τὴν νεότητα καὶ τὴν αἴγλην τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου»: τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν «ἡ ἀρχὴ ἑνὸς εἴδους Ἀναγεννήσεως». Ὁ ζωγράφος τῆς Μητροπόλεως, εἰς τὸν Μυστρᾶν, ἑρμηνεύει «πρότυπον προγενέστερον τοῦ ΙΑ' καὶ μάλιστα τοῦ Θ' αἰῶνος»· ὁ καλλιτέχνης τῶν μωσαϊκῶν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας ἀντιγράφει ἀρχαῖον

πρότυπον, εὐαγγελιστάριόν τι εἰκονογραφημένον κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Βυζαντίου, καὶ «τοῦ ὁποίου ὁ Λαυρεντιανὸς Κῶδιξ VI, 23 μᾶς δίδει μίαν συνολικὴν ἰδέαν». Οἱ Σέρβοι ζωγράφοι ζητοῦν «εἰς τὰς ἐκκλησίας ἢ τὰς βιβλιοθήκας» τῆς πρωτευούσης τὰ ἀριστουργήματα τοῦ παρελθόντος τῶν ὁποίων ἡ ἀπομίμησις θὰ ζωογονήσῃ τὴν τέχνην των.

Ἡ θεωρία δὲν εἶναι ποσῶς νέα. Ὁ Strzygowski τὴν εἶχε διατυπώσῃ ἤδη εἰς τὰς μελέτας του ἐπὶ τοῦ Σερβικοῦ Ψαλτῆρος τοῦ Μονάχου, καὶ ὁ Schmitt εἶχε προτείνῃ ἰδιαιτέραν ἐφαρμογὴν τοῦ πράγματος προσπαθῶν νὰ συνδέσῃ πρὸς ἀρχαῖα πρότυπα τὰ μωσαϊκὰ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας. Ἔχω ἤδη ἐκφράσῃ τὰς ἐπιφυλάξεις τὰς ὁποίας, καθὼς μοὶ φαίνεται, συνεπάγεται ἡ ἐντυπωσιακὴ αὐτὴ ὑπόθεσις. Λαμβάνει — παραδέχομαι — ὑπὸ τὴν γραφίδα τοῦ Millet μορφὴν ὀλιγώτερον ἀποκλειστικὴν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι πλησίον τῶν παρὰ τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως προμηθευθέντων προτύπων δίδει θέσιν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως προμηθευθέντα πρότυπα. Ἀλλ' οἱ καλλιτέχναι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος δὲν ἐμφανίζονται, ὀλιγώτερον, παρὰ τῷ Millet ἐπίσης, ὡς ἁπλοῖ ἀντιγραφεῖς, μιμούμενοι, ἑρμηνεύοντες τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα: Καὶ εἶνε τοῦτο, κατ' ἐμέ, λίαν στενὸς τρόπος ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων.

Ὁ Millet αὐτὸς μᾶς ὁμιλεῖ ἐνίοτε περὶ «τῆς νέας μνημειώδους εἰκονογραφίας» ἥτις ἐμφανίζεται κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα, καὶ πράγματι φαίνεται ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν μία κίνησις ἀκαταπαύστου ἐργασίας πλουτίζει καὶ ποικίλλει τὴν εἰκονογραφίαν. Θέματα νέα δημιουργοῦνται, καὶ ὄχι μόνον μὲ τὴν εὐνοϊκὴν ἐπιστροφὴν παλαιῶν μοτίβων· ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῶν θεολόγων τῆς ἐποχῆς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἑνὸς συμβολισμοῦ περισσότερον ἐκλελεπτυσμένου καὶ περισσότερον εὐστρόφου πλῆθος νέων μοτίβων ἐμφανίζεται, ἀγνώστων εἰς τὴν ἀρχαίαν Βυζαντινὴν Τέχνην. Εἶναι δυνατόν, ἐν μέρει, ἡ εὐρεῖα ἀνάπτυξις μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι εἰκονογραφημένη ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ νὰ ὀφείλῃ κάτι εἰς τὸν εὐρὺν διηγηματικὸν κύκλον τοῦ Ε΄ καὶ τοῦ ΣΤ΄ αἰῶνος: ἡ αὐταρέσκεια ὅμως μὲ τὴν ὁποίαν οἱ ζωγράφοι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, εἰς τὴν Μονὴν τῆς Χώρας καὶ εἰς τὸν Μυστρᾶν, εἰς τὸ Βατοπέδιον καὶ τὴν Στουδένιτσαν, ἀνέπτυξαν τὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τῆς Παναγίας δὲν φαίνεται ποσῶς νὰ ἦναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ, εἰς τὸν ἴδιον βαθμόν, εἰς μίμησιν ἀρχαίων προτύπων.

Ἀλλ' ὑπάρχει κάτι περισσότερον. Αὐτὸς ὁ Millet παραδέχεται ὅτι οἱ καλλιτέχναι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος δὲν ἦσαν ποσῶς τυφλοὶ ἀντιγραφεῖς, ὅτι «ἔν τινι μέτρῳ ἠκολούθουν τὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς των, καὶ ὅτι ἡ ἐποχή των εἶχε, μεταξὺ ἄλλων, τὴν αἴσθησιν τοῦ γραφικοῦ καὶ τῆς χάριτος». Παραδέχεται ὅτι ἡ ἐποχὴ αὐτη παρήγαγε καλλιτέχνας ἀληθινῆς μεγαλοφυΐας, οἷοι ὑπῆρξαν ὁ τῆς Ναγορίτσας καὶ τῆς Περιβλέπτου καὶ τῆς Μο-

νῆς τῆς Χώρας. Εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι οἱ ζωγράφοι οὗτοι περιώρισαν τὴν προσπάθειάν των εἰς μίμησιν καὶ ἀντιγραφήν; Ὁ Millet γράφει κάπου: «Ὁ Duccio συνεδύασε τὰ βυζαντινὰ πρότυπα μὲ στοιχεῖα λατινικά, ρωμαϊκά, ἢ γοτθικά, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς δημιουργίας τῆς μεγαλοφυΐας του». Ὑπάρχει ἐν τούτῳ ἓν στοιχεῖον — αἱ δημιουργίαι τῆς μεγαλοφυΐας — τὰς ὁποίας πρέπει νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅταν γράφῃ τὴν ἱστορίαν μιᾶς τέχνης. Οὐδὲν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ οἱ μεγαλύτεροι καλλιτέχναι εἶχον διδασκάλους· ἀλλ' ὑπάρχει τὸ μέρος τῆς ἐφευρέσεως καὶ πρωτοτυπίας, τὸ ὁποῖον δὲν δύναταί τις νὰ ἀγνοήσῃ. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπομιμῆταί τις, ἑρμηνεύῃ ἀρχαῖα πρότυπα, τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἐφευρέσεως καὶ τῆς πρωτοτυπίας παραμένει πανίσχυρον, καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ καλλιτέχνης φαίνεται ν' ἀντιγράφῃ ἀρχαῖον πρωτότυπον, μὲ τὴν πρωτοτυπίαν του τὸ μεταφέρει εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἐποχῆς.

Λεπτολογοῦν πολύ, σήμερον, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τούτων πρωτοτύπων, ἐπὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀπετέλεσαν πρότυπα εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας. Δὲν ἐξετάζουν ὅμως ἀρκετὰ τί ἀπέβησαν τὰ πρότυπα ταῦτα εἰς τὰς χεῖρας τῶν μιμητῶν των, ὁποία βαθεῖα διαφορὰ ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἀντιγραφῆς καὶ τοῦ πρωτοτύπου. Ἐν τούτοις, ἐὰν ἀποβλέψῃ τις εἰς περιπτώσεις — δυστυχῶς σπανίας — εἰς τὰς ὁποίας πρωτότυπον καὶ ἀντιγραφὴ διετηρήθησαν, παρατηρεῖ πόσον ὀλίγον ταῦτα ὁμοιάζουν πρὸς ἄλληλα. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ Βελιγραδίου, κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, μετεσχημάτισε τὸν Σερβικὸν Ψαλτῆρα τοῦ Μονάχου. Ἀλλ' ἂς παρατηρήσῃ τις, εἰς τὸν Ἅγιον Μάρκον τῆς Βενετίας, τὰ Μωσαϊκὰ τῆς Γενέσεως, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, ἀναπαράγουν τὰς μικρογραφίας τῆς Βίβλου τοῦ Cotton. Ὁ καλλιτέχνης τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀληθινὰ τὰς μετεσχημάτισε κατὰ τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἐποχῆς του. Οἱ Βυζαντινοὶ καλλιτέχναι τοῦ ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνος δὲν ἐνήργησαν διαφοροτρόπως. Πραγματευόμενοι τὰ αἰώνια αὐτὰ θέματα, ἅτινα συναντῶνται εἰς ἅπαντας τοὺς αἰῶνας τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἠδυνήθησαν καλῶς νὰ δανεισθῶσι παρὰ τῆς παραδόσεως αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν εἰκονογραφικὸν τύπον. Ἀλλὰ μὲ τὸ στὺλ ἀνενέωσαν τὰ παραληφθέντα θέματα.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἴσως δύναται νὰ διατυπωθῇ ἡ σοβαρὰ μομφὴ διὰ τὸ βιβλίον τοῦ Millet. Περιοριζόμενος οὗτος εἰς τὴν μελέτην τῆς εἰκονογραφίας, ποιούμενος ἑκουσίως ἀφαίρεσιν τοῦ ὕφους (style), ἐκινδύνευσεν, ἐν τῷ λίαν σπουδαίῳ τούτῳ κεφαλαίῳ τῆς ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, νὰ παραμορφώσῃ παραδόξως τὴν ἀληθινὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων. «Ἡ μορφή, γράφει ὁ Millet, εἶναι ὑπόθεσις ἐπαγγελματικὴ καὶ ἐνδιαφέρει μόνον τὸν καλλιτέχνην· ἡ σύνθεσις εἶναι ὑπόθεσις συνειδήσεως καὶ ἅπτεται τοῦ λαοῦ». Θὰ διερωτηθῇ τις ἀντιθέτως μήπως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης, ἡ

μορφή, τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὕφος, δὲν ἀξίζουν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπισύρουν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχήν. Ὅταν πρόκηται νὰ προσδιορισθῶσιν ἡ καταγωγὴ τῶν θεμάτων, αἱ διάφοροι ἐπιδράσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐσχηματίσθησαν, ἡ μέθοδος τοῦ Millet, στηριζομένη ἐπὶ τῆς εἰκονογραφίας, εἶναι ἀπείρως διδακτικὴ καὶ γόνιμος· ὅταν πρόκηται νὰ διακριθῶσιν αἱ σχολαί, μοὶ φαίνεται ὅλως ἀνεπαρκὴς καὶ ἴσως ἐπικίνδυνος. Ἡ συγγένεια τοῦ ὕφους (style) ἀκριβῶς δημιουργεῖ ἀληθινὰ σχολὴν τέχνης, καὶ ἔχει ἄλλην σημασίαν ἢ ἡ ταὐτότης αὐτῆς τῆς κινήσεως ἢ ἐκείνης τῆς στάσεως. Ἂν παρατηρήσῃ τις τὰ ἐπεισόδια τοῦ κύκλου τῆς Παρθένου, καθὼς εἶναι ἐζωγραφημένα εἰς τὴν Μονὴν τῆς Χώρας ὑπὸ τῆς Σχολῆς τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὴν Στουδένιτσαν ὑπὸ τῆς Μακεδονικῆς Σχολῆς, εἰς τὸ Βατοπέδιον καὶ τὴν Περίβλεπτον ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Σχολῆς, ἀναμφιβόλως θὰ δυνηθῇ, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς εἰκονογραφικῆς νὰ εὕρῃ εἰς τὰ ἔργα ταῦτα διαφοράς, καὶ νὰ τὰ συνδέσῃ μὲ τὴν παράδοσιν τὴν ἀνατολικὴν ἢ τὴν βυζαντινήν. Παρουσιάζουσιν ὅμως τὸ αὐτὸ ὕφος, τὰς αὐτὰς ἰδιότητας τέχνης· φαίνονται σχεδὸν τὸ ἔργον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σχολῆς, ἐκείνης τὴν ὁποίαν εἶδε νὰ γεννᾶται, κατὰ τὴν αὐγὴν τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, τὸ Βυζάντιον τῶν Παλαιολόγων.

Πρέπει ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τὸ μέρος της: διὰ νὰ κρίνωμεν τὴν σπουδαιότητα καλλιτεχνικῆς τινος κινήσεως, διὰ νὰ χαρακτηρίσωμεν σχολὰς τέχνης, αὐτὴν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν. Μὲ τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης, δὲν θὰ ἐδυσκολεύετό τις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Σταύρωσις τὴν ὁποίαν ὁ Tintoret ἐζωγράφισεν εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ San Rocco, εἶναι προγενεστέρα τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, καὶ ἡ Ἀποκαθήλωσις τοῦ Rubens εἶναι προγενεστέρα τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως, ἢ ὅτι ὁ Fra Angelico καὶ ὁ Memling, μὲ τὴν ταυτότητα ἐνίων εἰκονογραφικῶν λεπτομερειῶν τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν τὰ ἔργα των, ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν σχολήν. Ὁ προφανὴς παραλογισμὸς τοιούτων συμπερασμάτων ἀφήνει νὰ νοηθοῦν οἱ κίνδυνοι μιᾶς μεθόδου ἀποκλειστικὰ εἰκονογραφικῆς. Ὅσον ἐνδιαφέρουσα καὶ ἂν δύναται νὰ ἦναι αὕτη, ὅσον πολύτιμοι καὶ ἂν ἦναι αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας προσκομίζει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς τέχνης, δὲν δύναται ποσῶς νὰ ἀποδώσῃ πλήρως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἀναγέννησις τῆς τέχνης ταύτης, οὔτε τὰς αἰτίας αἱ ὁποῖαι τὴν καθώρισαν, οὔτε τὸ μέρος τῆς πρωτοτυπίας καὶ τῆς δημιουργίας ἡ ὁποία ἐμφανίζεται εἰς τὸ νέον τοῦτο ὕφος (style). Ἔπειτα ἡ ἀναγέννησις αὕτη διεπραγματεύθη καὶ πολλὰ ἄλλα θέματα ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐπρομήθευσεν εἰς αὐτὴν τὸ Εὐαγγέλιον· ἐνδέχεται λοιπὸν νὰ φανῇ ὀλίγον τι ἀσύνετον νὰ θελήσῃ τις ἐπὶ μιᾶς βάσεως τόσον στενῆς νὰ στηρίξῃ γενικὰ συμπεράσματα τείνοντα νὰ διακρίνωσι καὶ νὰ χαρακτηρίσωσι τὰς σχολὰς τῆς τέχνης. Ὀφείλομεν ζωηρὰν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Millet, διότι μετὰ θάρρους ἐπελήφθη τῶν δυσκόλων τούτων προβλημάτων, καὶ πρὸς ἐπίλυσίν των ἐπρομήθευσε πολύτιμα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα τοὐντεῦθεν ὀφείλει τις νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν. Ἀλλὰ δὲν τολμῶ νὰ εἴπω ὅτι ἔφερε τὴν ὁριστικὴν καὶ ἀναμφισβήτητον λύσιν τῶν προβλημάτων τούτων.

ΕΠΙΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΜΕΡΙΜΝΑ

ΔΕΝ ΑΠΕΧΕΙ πολὺ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ σχολεῖά μας, τὰ ἐργαστήρια ταῦτα τῆς ἠθικῆς ἀναπλάσεως καὶ μορφώσεως, θὰ ἀνοίξουν καὶ πάλιν τὰς πύλας των εἰς τὴν μαθητεύουσαν νεότητα. Πλησιάζει λοιπὸν ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκπαιδευτικῆς διὰ τὸ νέον σχολικὸν ἔτος ἀνασυγκροτήσεως καὶ ἀνασυντάξεως, ὅτε, μετὰ τὴν εἰθισμένην θερινὴν ἀνάπαυλαν, οἱ μὲν διδάσκαλοι θὰ ἐπαναλάβουν τὴν μορφωτικήν των προσπάθειαν, οἱ δὲ νεαροὶ μαθηταί, ἡ γλυκεῖα τοῦ μέλλοντος ἐλπίς, θὰ ἐξακολουθήσουν προσφέροντες τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν φιλομάθειάν των διὰ τὴν πρόσληψιν τῶν καλῶν καὶ χρησίμων μαθημάτων. Θὰ ἐπανέλθουν λοιπὸν καὶ πάλιν αἱ φιλεργοὶ καὶ φιλόπονοι μέλισσαι εἰς τὴν κυψέλην των, θὰ ἀκουσθῇ καὶ πάλιν ὁ εὔηχος βόμβος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας.

Πόσον ἅγιον εἶνε τὸ ἔργον τοῦ σχολείου! Ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὴν χειραγωγίαν τῶν καλῶν διδασκάλων, αἱ ἀνανάπτυκτοι ἀκόμη καὶ ἀνενέργητοι ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ μικροῦ μαθητοῦ τίθενται εἰς κίνησιν καὶ ἐνέργειαν. Μὲ μίαν πρόοδον συνεχῆ καὶ συστηματοποιημένην, τὸ πνευματικὸν κεφάλαιον πλουτίζεται, τὸ ἦθος διαπλάσσεται εἰς σταθερὸν καὶ μόνιμον χαρακτῆρα, ἡ συνείδησις, ἡ ἐνδόμυχος αὕτη φωνὴ τοῦ Θεοῦ, γίνεται εὐκρινεστέρα, ἡ δὲ βούλησις ἐθίζεται νὰ διατάσσῃ αὐτὴ καὶ νὰ διευθύνῃ τὰς πράξεις της. Μὲ μίαν λέξιν, ἡ ψυχὴ τοῦ μικροῦ μαθητοῦ φιλοτεχνεῖ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸν πλήρη καὶ ἁρμονικὸν σχηματισμόν της. Ἰδοὺ διατὶ ὠνόμασα τὸ σχολεῖον ἐργαστήριον ἠθικῆς ἀναπλάσεως καὶ μορφώσεως. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης εὐστόχως ἐλέχθη ὅτι «ὁ ἀνοίγων μίαν σχολήν, κλείει μίαν φυλακήν».

Ἀλλὰ καὶ πόσον τραχύ, πολύμοχθον καὶ ἄχαρι ἀποβαίνει τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου; Ἔμφυτοι κακίαι, πλημμελὴς ἀγωγή, κακαὶ ἐπιδράσεις τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, εἶνε ὡς τόσα προσκόμματα σοβαρῶς δυσχεραίνοντα τὴν μορφωτικὴν προσπάθειαν. Παιδία διαφόρου ἡλικίας καὶ ἰδιοσυγκρασίας καὶ οἰκογενειακῆς προελεύσεως καὶ ἀνατροφῆς, συναποφέροντα ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴν ἑστίαν πολλάκις πλεῖστα ἐλαττώματα καὶ ὀλίγας ἀγαθὰς κλίσεις, ἐμφανίζουν τὸ σχολεῖον ὡς ἕνα ἀγρόν, ὅπου αἱ συμφυόμεναι ἄκανθαι καὶ τὰ ζιζάνια ἀπειλοῦν νὰ συμπνίξουν τὰ ἀγαθὰ σπέρματα καὶ νὰ μαράνουν ἐν τῇ γενέσει της τὴν εὐγενῆ βλάστησιν. Ὅλη δὲ ἡ ἐπίπονος ἐκείνη ἐργασία τῆς καθάρσεως, τῆς καλλιεργείας, τῆς βελτιώσεως, εἶνε ἀνατεθειμένη εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἀλλ' ἐὰν τοιοῦτον ὁμολογῆται τὸ ἔργον τοῦ σχολείου, ἐκδηλοῦται

ἄρά γε κατὰ τρόπον ἀντάξιον ἡ περὶ τῶν διδασκάλων ὀφειλετική μας φροντὶς καὶ μέριμνα; Δυστυχῶς —καὶ εἶνε πλέον καιρὸς νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν— οὐδέποτε ἠθελήσαμεν νὰ ἀκούσωμεν μὲ ἐνδιαφέρον τὰ δίκαια παράπονά των ὡς πρὸς τὸ ἀπασχολοῦν αὐτοὺς βιωτικὸν πρόβλημα. Τοὺς ἐλησμονήσαμεν. Τοὺς ἀφήκαμεν ἀπροστατεύτους.

Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς ἐκ τῆς πολεμικῆς ἀναστατώσεως, τὰ πάντα ὑπερετιμήθησαν, ἡ δὲ ζωὴ κατέστη διὰ τοὺς μισθωτοὺς αὐτὸ τοῦτο προβληματική, θὰ ἦτο ἀσυγχώρητος ὀλιγωρία, θὰ ἦτο προσβολὴ κατὰ τῆς κοινοτικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς πεπολιτισμένης κοινωνίας μας νὰ μὴ ἀναθεωρήσωμεν τὰ προπολεμικὰ μισθολόγια τῶν διδασκάλων μας, τῶν ἐργατῶν τούτων τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ, νὰ μὴ τὰ προσαρμόσωμεν πρὸς τὴν σημερινὴν κατάστασιν.

Εἶνε καιρὸς πλέον νὰ ἀναγνωρίσωμεν καὶ ἐμπράκτως τὸ κοινωφελὲς ἔργον τοῦ σχολείου καὶ τὰς πρὸς αὐτὸ ὑποχρεώσεις μας, μὲ μίαν ὠργανωμένην καὶ συστηματικὴν φροντίδα, ἐξασφαλίζουσαν εἰς τοὺς διδασκάλους οἰκονομικὴν ἐπάρκειαν. Δὲν ζητοῦν ἐλεημοσύνην οἱ διδάσκαλοι, οὔτε φιλανθρωπίαν. Διεκδικοῦν στοιχειώδη δικαιοσύνην, μισθοδοσίαν σύμφωνον πρὸς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἐπέβαλε καὶ εἰς τὸν τελευταῖον τεχνίτην ἢ ἐργάτην νὰ διατιμήσῃ τὸν κόπον ἢ τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας του ἀναλόγως τῶν νέων ἀγοραστικῶν συνθηκῶν.

Ἐπίτροποι ναῶν, ἔφοροι σχολῶν καὶ ἁπαξάπαντες οἱ ὁμογενεῖς, ἂς συνενώσωμεν τὰς δυνάμεις μας εἰς μίαν κοινὴν προσπάθειαν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἂς εὐλαβηθῶμεν τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων μας, τὴν κοινὴν τοῦ Γένους συνείδησιν, ἡ ὁποία ἔκπαλαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσήρτησε καὶ τὴν ἐνοριακὴν σχολὴν καὶ ἀνεγνώρισε τὰ δύο ταῦτα κοινοτικὰ ἱδρύματα ὡς τὴν συνηνωμένην ἑστίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐμπνέεται καὶ ζωογονεῖται ἡ ὅλη πνευματικὴ καὶ ἠθική μας ὑπόστασις. Ἡ ὑπὲρ τῶν διδασκάλων μέριμνα εἶνε ζήτημα κοινοτικῆς φιλοτιμίας καὶ ἀξιοπρεπείας κοινωνικῆς, εἶνε ὀφειλὴ ἐπιβαλλομένη καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ ἐκ παραδόσεως σεβασμίας.

Ἐν Χάλκῃ, τῇ 28 Αὐγούστου 1944.

† Ο ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

ΤΟ ΟΦΦΙΚΙΟΝ ΤΟΥ Μ. ΡΕΦΕΡΕΝΤΑΡΙΟΥ ΕΝ ΤΩι ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩι ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩι

Τὸ ὀφφίκιον τοῦ Ρεφερενταρίου ἀπαντᾷ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου αἰῶνος ὡς ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα. Ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τῆς ἕκτης νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου (535), λόγου γινομένου περὶ τῆς εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐλεύσεως τῶν ἐπισκόπων δι᾿ ὑποθέσεις, ὧν ἡ διεκπεραίωσις ἀπήτει συνέντευξιν («θέαν») τῶν ἐπισκόπων μετὰ τοῦ βασιλέως, καταχωρίζονται τὰ ἀκόλουθα· «ἐξέστω μέντοι τοῖς δεομένοις ἐπισκόποις καὶ διὰ τῶν ***καλουμένων ρεφερενταρίων*** τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας, ἢ διὰ τῶν εὐλαβεστάτων ἀποκρισιαρίων τῶν ἑκάστης διοικήσεως ἁγιωτάτων πατριαρχῶν ***ἀναφέρειν*** τῇ βασιλείᾳ καὶ τυγχάνειν ἀποκρίσεως συντόμου.» 1)

Ὁ Γάλλος Albert Vogt ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ τοῦ περὶ τελετῶν συγγράμματος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ ἑρμηνευτικῶν σχολίων, ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα (haute dignité) 2) ὑφίστατο ἤδη κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα. Δυστυχῶς ὅμως εἰς οὐδεμίαν πηγὴν παραπέμπει. Τὸ ἀρχαιότερον ἐκκλησιαστικὸν ὀφφίκιον, τὸ τοῦ Οἰκονόμου, ἐθεσπίσθη κατὰ τὸ ἔτος 451 ὑπὸ τῆς τετάρτης οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ρεφερεντάριος ἀναφέρεται καὶ ὡς ἀξίωμα τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου. Ἡ δεκάτη νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁμιλεῖ περὶ ἰδιαιτέρας προνοίας ληφθείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου «περὶ τοὺς περιβλέπτους ρεφερενταρίους», καὶ περιορίζει τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς ὀκτώ. Κατόπιν τούτου δὲν φαίνονται ἀληθεῖς οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ εἰρημένου Γάλλου, καθ᾿ οὓς ὁ «ρεφερεντάριος ἦτο πρόσωπον καθαρῶς ἐκκλησιαστικόν». Ἀστήρικτα τυγχάνουσι καὶ ὅσα γράφει περὶ τοῦ χρόνου καθ᾿ ὃν ὑπῆρχον καὶ καθ᾿ ὃν ἔπαυσαν ὑπάρχοντες οἱ λαϊκοὶ ρεφερεντάριοι τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσας ἱστορικὸς Προκόπιος ὁ Καισαρεὺς ἀναφέρει ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ἀνέθηκε τὴν φροντίδα τῆς περιθάλψεως ἀσθενῶν—προσβληθέντων ὑπὸ πανώλους—εἴς τινα Θεόδωρον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἦτο «ἐφιστάναι ἀποκρίσεσι ταῖς βασιλικαῖς, ἀεὶ τὰς τῶν ἱκετῶν δεήσεις ἀγγέλλοντα, σημαίνοντα αὖθις ὅσα ἂν αὐτῷ βουλομένῳ εἴη.» 3).

---

1) Βλέπε καὶ Χρυσάνθου Συνταγμάτιον, ἔκδ. Βενετίας 1778 σ. 29—30.

2) Constantin VII Porphyrogénète, Le Livre des cérémonies, Commentaire κλπ. Paris 1935 p. 40.

3) Προκοπίου Ἱστορίαι. Ἔκδ. Βόννης, Α. σ. 256.

Ἡ ἰδιότης αὕτη τῶν αὐλικῶν ρεφερενταρίων ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ἰδιότητα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ρεφερενταρίων. Ἄλλως τε καὶ ἡ λατινικὴ λέξις refere = ἀναφέρειν δηλοῖ τὰ καθήκοντα τοῦ ρεφερενταρίου. Ὀρθῶς, ἀκολουθῶν τὸν Σουΐδαν, μεταφράζει καὶ ὁ Χρύσανθος τὴν λέξιν refendarius διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ «ἀναφορεύς»· ὁ Κουροπαλάτης σημειοῖ: «ὁ ρεφερεντάριος εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὸν μέγαν ἄρχοντα»[4]. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τακτικῶν ὁ Χρύσανθος γράφει «ὁ ρεφερεντάριος ἀποστελλόμενος εἰς μεγάλους ἀνθρώπους, μηνύματα ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐγγράφως καὶ ἀγράφως δίδωσι καὶ φέρει, καθέζεται καὶ εἰς τὰς κρίσεις... ἀναγραφεὺς τῶν πρὸς τὸν βασιλέα μηνυμάτων. Ὁ Νικήτας... λέγει τοῦ πατριάρχου στείλαντος εἰς τὴν Δέσποιναν τὸν ὑπηρέτην αὐτοῦ ἐκ τοῦ προβάλλειν εἰς τὰ ἀρχεῖα καὶ διαπορθμεύειν ὅς τοῖς Βασιλεῦσι τὰ βουλητέα καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἐκεῖθεν μεταφέρειν, ***Παλατῖνος*** ὠνόμασται.»

Τὰ καθήκοντα τοῦ ρεφερενταρίου ἦσαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ οἷα καὶ τῶν Ἀποκρισιαρίων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Μετὰ τὴν Ἅλωσιν καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ΄. αἰῶνος, ὁπότε ἀπαντᾷ διάκονος ρεφερεντάριος, τὰ καθήκοντα τοῦ Ρεφερενταρίου ἐκπληροῖ ὁ Μ. Λογοθέτης. Οἱ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄. αἰῶνος καὶ βραδύτερον διορισθέντες ρεφερεντάριοι ἦσαν ἁπλοῖ τιτλοῦχοι ἐκκλησιαστικοὶ ἀξιωματικοί. Ὅπως καὶ οἱ χαρτοφύλακες καὶ ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι, οἱ ρεφερεντάριοι ἦσαν μᾶλλον διάκονοι. Καθὼς ἀναφέρει ἡ Βασίλειος τάξις, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ρεφερεντάριοι τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἐτέλουν καθήκοντα κατὰ ἐκκλησιαστικὰς τελετάς. Ὡδήγουν ὡρισμένα ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ ἱερωμένα πρόσωπα πρὸς τοὺς βασιλεῖς δι᾽ ἀσπασμόν.

«Καὶ ἐν πρώτοις οἱ δεσπόται ἀσπάζονται τὸν Πατριάρχην ἱστάμενοι ἔξω τῶν κιγκλίδων (τοῦ ἱ. βήματος), καὶ μετ᾽ἐκεῖνον τόν τε σύγκελλον καὶ τοὺς μητροπολίτας καὶ ἀρχιεπισκόπους καὶ τὸν πρωτοπαπᾶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Πατριάρχου· εἰσάγονται δὲ οὗτοι πάντες οἱ τοὺς δεσπότας ἀσπαζόμενοι διὰ ***χειρὸς τοῦ ρεφερενταρίου***»[5].

Ὁ Ρεφερεντάριος — ὑπῆρχον δὲ τοιοῦτοι, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις—κατεῖχε τὴν «τετάρτην θέσιν ἐν τῇ δευτέρᾳ πεντάδι·» α) πρωτονοτάριος, β) λογοθέτης, γ) καστρίνσιος, δ) ρεφερεντάριος.

Ἡ τάξις αὕτη κρατεῖ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁπότε ὁ λόγιος Ἰωάννης ὁ Θαλασσηνός, ρεφερεντάριος διατελῶν πρὸ τοῦ 1714 προήχθη εἰς Λογοθέτην—ὄχι Μ. Λογοθέτην—ὑπογράφων, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ πρῴην Ρεφερεντάριος νῦν δὲ Λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

---

4) Ἔκδ. Βόννης σελ. 4.

5) Α. σ. 13 καὶ 23 Ἔκδ. Βόννης. Ὀλίγας λέξεις προχείρως ἔγραψε καὶ ὁ κ. Κ. Μ. Ράλλης ἐν τῇ Μ. Ἑ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ ἐν τῇ λέξει ρεφερεντάριος.

Κατὰ τὸ 1828 ὁ Πατριάρχης Ἀγαθάγγελος προήγαγε τὸ ὀφφίκιον τοῦτο μεταθεὶς αὐτὸ εἰς τὴν Αην πεντάδα μετὰ τὰ ὀφφίκια Μ. Χαρτοφύλακος καὶ Μ. Ρήτορος.

Ὁ Μ. Ι. Γεδεὼν ἐν τῷ πονηματίῳ αὐτοῦ «Χρονικὰ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ» (σ. 195) ἀναφέρει ὡς ἀρχαιότερον γνωστὸν Ρεφερεντάριον τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου τὸν ***Κωνσταντῖνον Βυζάντιον*** Καποῦ κεχαγιᾶν Μολδαβίας (1710), ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κωδίκων τοῦ ἡμετέρου Πατριαρχείου. Ἀλλὰ ἤδη, ὡς ἀναφέρει Σίλβεστρος ὁ Συρόπουλος, Μέγας Ἐκκλησιάρχης καὶ συγγραφεὺς τῶν πεπραγμένων τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδου, κατὰ τὸν σύλλογον ἐκεῖνον «ἀνέστη ὁ ***Ρεφερεντάριος διάκονός τις*** καὶ ἤρξατο λέγειν.»[6])

Κατὰ τὸ 1596 ἀπαντῶμεν «Θεοδόσιον ἱεροδιάκονον καὶ ρεφερεντάριον» ὑπογράφοντα τὸ γράμμα διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγᾶς προσεκαλεῖτο ἐνταῦθα.[7])

Τὸν Κωνσταντῖνον Βυζάντιον διεδέχθη ὁ πολὺς ***Ἰωάννης ὁ Θαλασσηνός***. Περὶ τούτου ἔγραψα πολλὰ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Φωτιείου μου Βιβλιοθήκης, ἐν ᾗ κατεχώρισα καὶ τὴν μετὰ τοῦ Ἄγγλου ἱερέως John Covel ἀλληλογραφίαν αὐτοῦ. Ἐν σελίδι 188 ὑπογράφεται (1714) τῆς Ὑμετέρας μεγαλοπρεπείας φίλος καὶ δοῦλος Ἰωάννης Θαλασσηνός, ὁ πρῴην Ρεφερεντάριος νῦν δὲ Λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὸν Θαλασσηνὸν γνωρίζομεν τὸν ὑπὸ τοῦ Α. Κ. Ὑψηλάντου ἀναφερόμενον ***Σκαρλάτον Σεβαστόπουλον***, πραγματευτὴν Χίου, χειροθετηθέντα κατὰ τὸ 1788.[8])

Κατὰ τὸ 1828 συναντῶμεν τὸν Καποῦ κεχαγιᾶν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ***Βασίλειον Βούκαν***, ἐφ' οὗ προήχθη, ὡς προεσημείωσα, τὸ ὀφφίκιον τοῦ Ρεφερενταρίου.

Κατὰ τὸ 1856 ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ ἀπὸ Ἀμασείας Ρεφερεντάριος χειροθετεῖται ὁ καθηγητὴς τῆς Μ. Σχολῆς ***Κωνσταντῖνος Εὐθυβούλης***, πατὴρ τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου Ἐφέσου Ἰωακείμ Εὐθυβούλη.

Κατὰ τὸ 1869 χειροθετεῖται Ρεφερεντάριος ὁ ὡσαύτως καθηγητὴς τῆς Μ. Σχολῆς ***Ἰωαννης Δ. Ἀριστοκλῆς***, ὑπὸ τοῦ Μ. Ι. Γεδεὼν ἀναφερόμενος.

---

6) Ἴδε καὶ Συνταγμάτιον Χρυσάνθου σ. 30.

7) Γερασίμου Μαζαράκη, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας .... σ. 159.

8) Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν. σ. 694.

Κατὰ τὸ 1912 ἀνεδείχθη Ρεφερεντάριος ὁ ἰατρὸς ***Α. Μανούσης*** [9].

Τὸν Α. Μανούσην διεδέχθη ὁ γνωστὸς καὶ ἀλήστου μνήμης τουρκομαθὴς ***Ἰωάννης Χλωρός***, καθηγητὴς τῆς Μ. Σχολῆς καὶ διευθυντὴς τοῦ Τουρκικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του Ἐθνικὸς Σύμβουλος.

Κατὰ τὸ 1924 Ρεφερεντάριον ἐχειροθέτησεν ὁ Οἰκ. Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ζ.΄ τὸν ἐσχάτως ἀποθανόντα ἰατρὸν Κλεόβουλον Κοκκολάτον.

Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκ. Πατριάρχης Βενιαμὶν ἐχειροθέτησε Ρεφερεντάριον τὸν τέως Χαρτουλάριον κ. Γεώργιον Χόλλενμπαχ, λόγιον ἄνδρα, γλωσσομαθῆ, γράψαντα ἀξιόλογα ἄρθρα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τῶν ὑπερβασιῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

---

9) Ἐκκλ. Ἀλήθεια 1912 σ. 259.

ΤΟ ΘΕΙΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΙΜΕΘΑ μία φωνή. Ἀπὸ παντοῦ ἀναβαίνει μία φωνή, ἀπὸ τὰ ἄπειρα διαστήματα, ἀπὸ τὸ συνταρασσόμενο νερὸ καὶ τὸ πράσινο φύλλο, ἀπὸ τὰς συνειδήσεις καὶ τοὺς τάφους, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, ἀναβαίνει ὁλονὲν ὑψηλότερα μία φωνή. Ἀποκαλύπτεται ἡ αἰωνία σκέψις, τὸ βάθος τῶν ὄντων. Μέσα ἀπὸ τὴν σιωπὴν ἀκούεται ἡ φωνὴ τῶν αἰωνίων πραγμάτων. Ἄπειρη ἀγάπη ἐκχύνεται, μυστήριον. Καλούμεθα νὰ ἀκροασθῶμεν. Προσοχή! Ἀκούετε; «Εἶμαι φωνή» βοᾷ εἰς τὴν ἔρημον ὁ Πρόδρομος. Ἡ Γραφὴ λέγει: «Ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας» (Ματθ. δ′ 23).

Ἡ μεγαλυτέρα εὐτυχία μας, ἡ οὐσία μας, εἶναι ὅτι δυνάμεθα ν᾽ ἀκούσωμεν οἱ μὲν τοὺς δέ. Τί εἴμεθα; Ἕνας διάλογος. Γλῶσσα δὲν εἶναι ἕνα σύστημα λέξεων, εἶναι ἕνα δῶρον τοῦ Θεοῦ, δύναμις ἀπέραντος, κἄτι τὸ θεῖον εἶναι, ἀποκάλυψις, ἕνας Μεσσίας. Μᾶς φέρει τὸν ἕναν εἰς τὸν ἄλλον. Ἑνώνεται μὲ τὴν μεγάλην ἱκανότητα νὰ ἀκούωμεν. Καὶ αἱ σχέσεις μας μὲ τὸν Θεὸν ἕνας διάλογος εἶναι. Τὸ θεμέλιον τῆς πραγματικότητός μας εἶναι ἡ γλῶσσα. Ὁ χρόνος ξεσχίζεται, τὰ πάντα φεύγουν, πρέπει νὰ σταθῶμεν εἰς κἄτι τὸ ὁποῖον μένει. Ὁ λόγος μένει. Ἀποτελοῦμεν ἱστορίαν, ἄρα εἴμεθα ἕνα μὲ τὸν λόγον. Τὸ μέγα γεγονὸς τοῦ κόσμου εἶναι ὁ λόγος. Εἴμεθα μία φωνή.

Ὁ Θεὸς περνᾷ εἰς τὸν λόγον, καὶ ὁ κόσμος ἐμφανίζεται. Συμπίπτει ὁ λόγος μὲ τὸν Θεόν. Μᾶς καλεῖ ὁ Θεός, καὶ ἡ λέξις ἡ ὁποία τὸν ὀνομάζει εἶναι μία ἀπάντησις εἰς τὴν ζήτησιν αὐτήν. Ὁ Θεὸς μᾶς φέρει εἰς τὸν διάλογον, ὅπου συλλαμβάνομεν τὴν λέξιν Θεός, κἄτι τὸ ὁποῖον δὲν περνᾷ, μέσα εἰς τὰ πράγματα ποὺ περνοῦν, εἰς τὸν χρόνον, εἰς τὴν ὕπαρξίν μας. Μὲ τὸν λόγον τὸ ἁπλοῦν ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸ σύνθετον, ὁ ρυθμὸς ἀπὸ τὸ ἀκατασκεύαστον. Ἠμπορεῖ νὰ φεύγωμεν, νὰ παρερχώμεθα, ἀλλὰ δὲν χανόμεθα. Μὲ τὴν γλῶσσαν δημιουργοῦμεν. Εἴμεθα μία φωνή, ὁ κόσμος εἶναι ἐμπρός μας πλέον φωτεινὸς παρά ποτε, πλέον σοβαρός.

* * *

Αὐτὴν τὴν φωνὴν ἀκούομεν, ὁσάκις ἀνοίγομεν τὸ ἱ. Εὐαγγέλιον. Θεός, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ. Θέλει δὲ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ὁμιλῇ. Ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου θὰ προέλθῃ μὲ τὴν προσωπικὴν συνεργασίαν του, τὴν ἐσκεμμένην, τὴν θεληματικήν. Τὴν σωτηρίαν θὰ τὴν κάμωμεν ἰδικήν μας, ἂν πιστεύσωμεν. Πρέπει νὰ συμπράξῃ ἡ συνείδησις εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν τέλεσιν τῶν Μυστηρίων. Καὶ σῶμα καὶ ψυχὴ συνερ-

γάζονται ἐπάνω εἰς τὸ σχέδιον τῆς ζωῆς. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μὴ κηρύξωμεν τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς τὸ ἐκήρυξεν, ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τοὺς Μαθητάς Του τὴν ἐντολὴν νὰ κηρύξουν.

* * *

Τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός. Ἐδῶ καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους: «Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.» «Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς». «Οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ πατήρ, εἰμὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι». «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή.»

«Εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν». «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου». «Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ..... καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία· οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον..... ἐν ᾧ σωθῆναι ἡμᾶς». «Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν Αὐτοῦ δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας».

«Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα.... Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστι..... Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.

* * *

Ὁ Ματθαῖος λέγει ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας. Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὴν λέξιν: ***τῆς Βασιλείας;*** Τρεῖς εἶναι αἱ ἐκδοχαί της.

Α.') Πρόκειται περὶ τῆς αἰωνίας ζωῆς, περὶ τοῦ ἀοράτου κόσμου ὁ ὁποῖος μᾶς ξεπερνᾷ. Πρόκειται περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἀπολύτου. Τί εἶναι Θεός, πῶς ἀποκαλύπτεται, ποία εἶναι ἡ οὐσία Του, ποῖον τὸ θέλημά Του, ποία εἶναι ἡ μέλλουσα ζωή; Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἐνθουσιάζονται μὲ αὐτὸ τὸ μέρος τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Νοσταλγοῦμεν τὴν αἰωνιότητα, βασανιζόμεθα μὲ τὴν δίψαν τόσων ὑψηλῶν πραγμάτων, φερόμεθα πρὸς τὸ ἄπειρον. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐξεχύθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἕλκονται ἀπο τὰ πνευματικά, τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ ταῦτα ἔχει πνευματικὸν μυστικισμόν, ἔχει παράθυρα ἀνοικτὰ πρὸς τὰ πέραν τοῦ τάφου. Ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα ξεπερνοῦν τοὺς ἀνθρωπίνους ὁρίζοντας. Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μόνον μία πραγματικότης μεταθανάτιος ἀνήκουσα εἰς τὸν οὐρανόν.

Β.') Κατ' ἄλλους ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀφορᾷ κυρίως τὴν γῆν. Τὴν ἀδελφικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς ζωῆς. Νὰ γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ

Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Νὰ ἔχωμεν δικαιώματα, ἐλευθερίαν συνειδήσεως καὶ λόγου. Ὁ πτωχὸς νὰ εἰσέρχεται μὲ τὸ αὐτὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ γυναῖκα καὶ τὸ παιδὶ νὰ εὕρουν τὰ δικαιώματά των. Νὰ γίνουν νόμοι, θεσμοὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν. Αὐτὴ εἶναι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς ἔχυσε τὸ πανάγιόν Του αἷμα.

Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ περιορίσωμεν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς αὐτὸ μόνον τὸ κεφάλαιον. Θὰ ἦτο πολύ, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο μεγάλο πρᾶγμα. Θὰ ἐξηφανίζετο ἡ καθαρὰ καὶ βαθεῖα πρωτοτυπία τοῦ Εὐαγγελίου. Δὲν φθάνουν μόνον αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ τῆς θρησκείας, δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν μόνον τὰ καθήκοντά μας καὶ νὰ πάρωμεν τὴν δέουσαν κατεύθυνσιν εἰς τὰς ἐνεργείας μας. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι μόνον μία κοινωνικὴ πραγματικότης ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὴν γῆν.

Γ.´) Πρέπει νὰ κατανοήσωμεν τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς πραγματικότητα ἠθικὴν καὶ θρησκευτικήν, ἀνήκουσαν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν βωμόν, τὴν ἐνδόμυχον ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Σωτῆρα. Νὰ ἑνωθῶμεν μὲ τὸν Χριστόν, νὰ Τὸν ἀκολουθήσωμεν. Νέος ἠθικὸς προσανατολισμός, νέα θρησκευτικὴ ἐμπειρία, ἐσωτερικὴ ἀποκάλυψις. Ὅλοι οἱ μεμυημένοι ἑνούμεθα, κοινωνοῦμεν εἰς τὴν καινὴν αὐτὴν ζωήν, τὴν ἐνδόμυχον, εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτὸν χριστιανισμόν, ὁ ὁποῖος ἐγείρεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν χριστιανισμὸν καὶ τὸν ἀτομικιστικὸν χριστιανισμόν. «Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν».

Ἡνωμένοι μὲ τὸν Χριστόν: «Ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν.... Ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας καὶ ἠγάπησας αὐτούς, καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας» (Ἰωάν. ιζ´ 21, 23).

Ὁ Χριστὸς ἀπεκαλύφθη ἐσωτερικῶς εἰς τοὺς μαθητάς Του, μὲ τὴν Πεντηκοστὴν πρὸ πάντων, καὶ ἑνώθη μαζί των μὲ πραγματικὴν ἑνότητα. Ἔγιναν ἕνα μαζί Του. Ἡ θαυμασία αὐτὴ ἕνωσις μὲ τὸν Χριστὸν ἀνήκει εἰς τοὺς Χριστιανούς. «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;» (Α´ Κορ. γ´ 16). Τὸ μυστήριον αὐτὸ τῆς ἑνώσεως τῆς ψυχῆς μὲ τὸν Χριστόν, τῆς ἐνοικήσεως τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἀνήκει εἰς κάθε χριστιανόν, καὶ εἰς τὸν πλέον ταπεινόν.

Ὑπάρχει ἐντὸς ἡμῶν ἡ ἕνωσις αὐτή, ἀλλ' ἡμεῖς τὴν ἀγνοοῦμεν καὶ δὲν τὴν χρησιμοποιοῦμεν, καὶ ἑπομένως εἶναι ὡσὰν νὰ μὴ ὑπάρχῃ, ὅπως ὁ θησαυρὸς ὁ ὁποῖος εἶναι κρυμμένος εἰς τὸν ἀγρὸν κάποιου χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸν γνωρίζῃ.

Δὲν εἶναι ἕνα αἴσθημα ἡ ἕνωσις μὲ τὸν Χριστόν, εἶναι πραγματικότης. Μετέχομεν εἰς τὴν φύσιν Του καὶ εἰς τὴν ζωήν Του. Πρέπει νὰ ἤμεθα ἤρεμοι, πρᾶοι, ἀγαθοί, ταπεινοί, οἰκτίρμονες. Εἴμεθα τέκνα Θεοῦ, ἡ καρδία μας εἶναι ὁ ναὸς Αὐτοῦ, καὶ ὁ Χριστὸς κατοικεῖ ἐντὸς ἡμῶν. Εἶναι μέσα μας ὅπως ὁ Νεῖλος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται νὰ γνωρίσωμεν τὴν παρουσίαν Του καὶ νὰ συμμορφωθῶμεν πρὸς τὸ θέλημά Του. Πρέπει νὰ τὸν συμβουλευώμεθα εἰς τὰ σχέδιά μας. Ὁδηγός μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ σοφία Του. Στήριγμά μας ἡ δύναμίς Του. Εἶναι ἐντὸς ἡμῶν, ἐντὸς τῆς οἰκίας μας. Ἕως πότε θὰ τὸν ἀγνοῶμεν;

* * *

Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη εἴδησις, αὐτὸ εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ θεῖον Κήρυγμα. Εἴμεθα ἡνωμένοι μὲ τὸν Χριστόν, ὅπως ἐκεῖνος εἶναι ἡνωμένος μὲ τὸν Πατέρα Του. Καὶ ὅποιος εἶναι ἡνωμένος μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἔχει εἰς Αὐτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην του «ἔσται ὡς ξύλον εὐθηνοῦν παρ' ὕδατα, καὶ ἐπὶ ἰκμάδα βαλεῖ ρίζαν αὐτοῦ. Οὐ φοβηθήσεται, ὅταν ἔλθῃ καῦμα, καὶ ἔσται ἐπ' αὐτῷ στελέχη ἀλσώδη, ἐν ἐνιαυτῷ ἀβροχίας οὐ φοβηθήσεται, καὶ οὐ διαλείψει ποιῶν καρπὸν» (Ἱερεμ. ιζ' 8).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ γίνῃ νέα ζωή, νέα ἐλευθερία, νέα ἐλπίς, νέα ἐμπιστοσύνη, νέα χαρά, νέα δύναμις, νέα εἰρήνη. «Ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα».

† Ο ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ

Η ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 216).

Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ἱστορικοὶ λόγοι καὶ αἱ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς προσετέθη τὸ ἔθιμον τοῦ κηροκρατεῖν εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς Ὑπαπαντῆς. Ἐκτὸς ὅμως τούτων ὑπῆρξαν βεβαίως καὶ ἕτεροι λόγοι, ἐσωτερικοὶ ἢ καὶ συμβολικοὶ ἀκόμη, οἵτινες ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν καὶ τὸν συνδυασμὸν ἑνὸς παρομοίου ἐθίμου ἐν τῇ καθόλου ἑορτῇ, καὶ τοὺς λόγους τούτους ἀκριβῶς προσπαθοῦν νὰ ἀναλύσωσι δύο τελείως ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας γνῶμαι δύο ἐκκλ/τικῶν συγγραφέων αὐτοῦ τοῦ Η΄ αἰῶνος.

Πρῶτος ὁ ***Ἰλδεφόνσος***, Ἀρχιεπίσκοπος Τολέδου (+717), συσχετίζων τὸ ἔθιμον τοῦτο πρὸς τὰ Ἐθνικὰ Λουπερκάλια, προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὸ κατὰ ἕνα γενικὸν τρόπον, λέγων ὅτι ἐξ ἐπιδράσεως τῆς κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Λουπερκαλίων συνηθιζομένης φωταγωγήσεως τῆς Ρώμης, ἐπεκράτησε καὶ τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τόσῳ μᾶλλον ἐφ' ὅσον αἱ δύο ἑορταὶ συμπίπτουσι κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα Φεβρουάριον. « Agitur haec festivitas mense Februario, quem Romani adhuc pagani a Februo Plutone, sic vocaverunt, quem potentissimum purgationis credebant (februare enim, purgare dicimus); Quo mense *lustrabatur civitas*...., et diis manibus sacrificia offerebant.... Quam lustrandi consuetudinem congrue et religiose Christiana mutavit religio, cum eodem mense, hoc est, hodierna die in honore sanctae Dei genitricis et perpetuae Virginis Mariae.... »[57]).

Τῆς τοιαύτης, κατὰ ἕνα ὅλως ἐξωτερικὸν τρόπον, ἐξαρτήσεως τοῦ ἐθίμου ἐκ τοῦ κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουάριον φωτισμοῦ τῆς πόλεως, πολὺ πιθανωτέρα βεβαίως φαίνεται ἡ ἄποψις τοῦ ***Ἀμβροσίου Autperti***, ἐκκλ/κοῦ συγγραφέως τοῦ Η΄ ἐπίσης αἰῶνος, ὅστις ἀναζητῶν πρακτικωτέραν πως καὶ συμβολικωτέραν ἐξήγησιν τοῦ ἐθίμου, λέγει ὅτι τοῦτο ἐπεκράτησεν ὡς ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσις τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ Χριστιανοῦ χαρᾶς ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ τοῦ Θ. Βρέφους εἰς τὸν ναὸν καὶ πρὸς συμβολισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ φωτὸς καὶ τῆς φωτεινότητος, ἥτις δέον νὰ διακρίνῃ τοὺς Χριστιανούς. (« .... tanquam scilicet Dominum in templum oblaturi imo etiam suscepturi et fidei lumen quo interius fulgent, exterius oblationis suae religione demonstrent »). [58])

---

[57]) Ἰλδεφόνσου, λόγος Χ, «in Purificatione Sanctae Mariae», Migne, P.L. 96, 277.

[58]) S. Ambrosius Autpertus, Sermo de lectione Evangelica in Purificatione S. Mariae, Migne, P. L. 89, 1292.

Τῶν δύο ὡς ἄνω ἐξηγήσεων ἀσφαλῶς εὐαρμοστοτέρα εἶναι ἡ καθαρῶς ἐξηγητικο-συμβολικὴ ἐξήγησις, ἡ διδομένη ὑπὸ τῶν Bollandistes [59]) καὶ δικαιολογουμένη καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔτι τοῦ Εὐαγγελικοῦ κειμένου. Τοῦ Θ. Βρέφους ἀποκαλουμένου ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ δικαίου Συμεὼν **«Φῶς** εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν», δὲν ὑπάρχει ἀσφαλῶς ἐπιτυχέστερος συμβολισμὸς τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἰδιότητος ἀπὸ τὴν ἐν λαμπάσι καὶ κηρίοις δοξολογίαν Ἐκείνου, ὅστις διεκήρυξεν ἐνσυνειδήτως τοῖς πᾶσιν ὅτι «ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου».

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς ἑορτῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ῥώμης. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἑορτῆς εἰς τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, πληροφορίαι περὶ τούτου ὑπάρχουσιν ὀλίγαι σχετικῶς. Οὕτω προκειμένου διὰ τὴν ***Ἐκκλησίαν Ἰσπανίας***, ἡ ἑορτὴ δὲν μνημονεύεται εἰς τὸ ἐκλογάδιον (lectionnaire) τῆς Silo, εἰς τὸ ἀρχαιότερον τοῦτο λειτουργικὸν βιβλίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰσπανίας (χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 650). Ἐπίσης ἡ ἑορτὴ δὲν μνημονεύεται οὐδὲ εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῆς Ἁγίας Γενεβιέβης τῶν Παρισίων, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ ἑορτὴ εἰσήχθη εἰς τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας ἀργότερον ἢ ὅσον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ῥώμης. Κατὰ τὸν Jos. Hergenröther (ἐν Kirchenlexikon, τόμ. 8, σελ. 816), ἡ ἑορτὴ εἰσήχθη ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα. Εἰς ἀναλόγους μεταγενεστέρας ἐποχὰς εἰσήχθη πιθανῶς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως.

Αὕτη λοιπὸν ἡ ὀνομασία, ἡ γένεσις καὶ ἡ ἐξέλιξις καθόλου τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει. Πρὶν δὲ ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἑορτῆς ἐν τῇ τέχνῃ, δὲν παρέλκει ἀσφαλῶς ὁ καθορισμὸς καὶ ἑτέρας τινὸς λεπτομερείας: Ἡ ἑορτὴ εἶναι ἆρά γε ἑορτὴ Θεομητορικὴ ἢ Δεσποτική;

Διὰ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν δὲν γεννᾶται βεβαίως τοιαύτη ἀπορία, τόσῳ μᾶλλον ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὴ ἡ ἐπικρατεστέρα τῆς ἑορτῆς ὀνομασία, ὡς Purificatio Sanctae Mariae, εἶναι ἐκφραστικὴ τοῦ θεομητορικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς καὶ ἐφ' ὅσον αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἰδέα τοῦ καθαρισμοῦ τῆς Παναγίας Μητρὸς ἐξαίρεται ἐν παντί. Διὸ καὶ σήμερον καὶ εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία καὶ εἰς τὰ ἑορτολογικὰ συγγράμματα, ἡ ἑορτὴ ἀναγνωρίζεται ὡς Θεομητορικὴ καὶ μόνον. [60])

Διὰ τὴν Ἀνατολικὴν ὅμως Ἐκκλησίαν τὸ πρᾶγμα τίθεται ἄλλως.

---

59) Les Petits Bollandistes, Vies des Saints, τόμ. II, Février, σελ. 216.

60) H. Kellner, L'année Ecclésiastique et les Fêtes des Saints.., Paris-Rome, 1910, σελ. 239 κ. ἑξ., καὶ Duchesne, Les Origines du Culte Chrétien, Paris, 1909 σελ. 277 κ. ἑξ.

Ὡς καὶ προλαβόντως ἐλέχθη, ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ ἰδέα ἐπὶ τῆς ἑορτῆς εἶναι οὐχὶ ἡ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς Μητρός, ἀλλ' ἡ τῆς παρουσιάσεως τοῦ Θ. Βρέφους εἰς τὸν ναὸν καὶ ἡ τῆς ὑπὸ τοῦ Δικαίου Συμεὼν ὑποδοχῆς Αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἡ ἑορτὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ***ἀποκλειστικῶς δεσποτική***, ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ διὰ τῆς ἱερᾶς ὑμνογραφίας τῆς ἡμέρας διῆκον πνεῦμα. Τῷ ὄντι, ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ὑμνογραφία τῆς ἑορτῆς, ἐκτὸς μόνον τοῦ ἀπολυτικίου αὐτῆς - ὅπερ ἀρχόμενον δι' ἑνὸς χαιρετισμοῦ πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς «ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης» καταλήγει εἰς ἕνα μακαρισμὸν πρὸς τὸν δίκαιον πρεσβύτην Συμεών, τὸν «δεξάμενον ἐν ἀγκάλαις τὸν Ἐλευθερωτὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν» — ὅλη ἡ λοιπὴ ὑμνογραφία ἀσχολεῖται μὲ αὐτὸ μόνον τὸ συγκαταβὰν θεῖον πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, αὐτὸ μόνον ἐξαίρεται καὶ δοξολογεῖται. Οὕτω, ἐκ τῶν 18 π. χ. ἰδιομέλων τροπαρίων τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τῆς Λιτῆς, μόλις τὰ 5 ἀναφέρονται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Μαρίας προσαγωγὴν τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ ναῷ, καὶ τοῦτο ἐν ὀλίγοις καὶ πάντοτε ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἑτέραν πρωτεύουσαν τῆς ἑορτῆς φυσιογνωμίαν τοῦ πρεσβύτου Συμεών. Ἐπίσης ἐκ τῶν 21 τροπαρίων τοῦ Κανόνος 3 ἢ 4 μόνον ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τῆς Μαρίας, καὶ τοῦτο οὐχὶ ὡς προσαγαγούσης τὸν Ἰησοῦν πρὸς ἴδιον αὐτῆς καθαρισμόν, ἀλλὰ ὡς γεννησάσης Αὐτὸν καὶ ὡς παρασχούσης τῇ ἀνθρωπότητι «τὸ σωτήριον αὐτῆς». Ἐπίσης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θ' Ὠδῇ καὶ τοῖς Μεγαλυναρίοις ἀκόμη παρατηρεῖται ὡς ἐπικρατοῦν στοιχεῖον ἡ ἐκ συγκαταβάσεως αὐτοπροσφορὰ τοῦ Κυρίου εἰς τὸν Ναόν. Ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως ὅλων τούτων τῶν λεπτομερειῶν τῆς ὑμνογραφίας τῆς ἑορτῆς, καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀναγνώσματα ἐν τῷ Ἑσπερινῷ, δὲν λαμβάνονται ἐκ τοῦ Λευϊτικοῦ, τοῦ ὁμιλοῦντος περὶ τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς τὰς ἀρτιτικτούσας μητέρας καθαρισμῶν, ἀλλὰ ἐκ τῆς Ἐξόδου, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς ὑποχρεώσεως τῶν γονέων πρὸς ἀφιέρωσιν τοῦ πρωτοτόκου ἄρρενος εἰς τὸν Θεόν, πρᾶγμα ὅπερ ἔτι ἅπαξ ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν, ἣν ἔχει ἡ ἑορτὴ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἑορτὴ καθαρῶς δεσποτική.

Η ΕΟΡΤΗ ΕΝ ΤΗι ΤΕΧΝΗι

Ἡ οὕτω πως ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐξελιχθεῖσα ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις, ὡς εἴδομεν προλαβόντως, κατέστη γνωστὴ ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος, ἐν δὲ τῇ Δύσει ἔτι ἀργότερον, αὐτονόητον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ θέμα ἀπεικονίσεως εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς Χριστιανικῆς τέχνης, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι ἐπεισόδιον τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου, ὅπερ δὲν εἶχε προσλάβῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρώτων αἰώνων χαρακτῆρα καὶ περιεχόμενον ἑορτῆς, βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ κεντήσῃ ποσῶς

τὴν προσοχὴν τῶν καλλιτεχνῶν τῆς περιόδου ἐκείνης. Διὸ καὶ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν 4 πρώτων αἰώνων οὐδὲν μνημεῖον ἀπαντῶμεν παριστάνον, ἔστω καὶ ὑποτυπωτικῶς, τὸ ἐπεισόδιον τῆς Ὑπαπαντῆς.

Εἶναι δὲ κατὰ ταῦτα τελείως δεδικαιολογημένη ἡ διαπίστωσις, τὴν ὁποίαν κάμνει ὁ πολὺς Fr. X. Kraus [61]) ἀναφορικῶς πρὸς μνημεῖόν τι τοῦ Γ' αἰῶνος, λέγων ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ***«σαρκοφάγου τῆς Μασσαλίας»*** συναντωμένη παράστασις, ἡ ἐκληφθεῖσα ὑπὸ πολλῶν ὡς παράστασις τῆς Ὑπαπαντῆς, δὲν εἶναι τοιαύτη, ἀλλ' εἶναι ἁπλῶς παράστασις τῆς ἐπανευρέσεως ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ ἀπολεσθέντος 12ετοῦς Ἰησοῦ.

Παραστάσεις τῆς Ὑπαπαντῆς ἐν τῇ ἱερᾷ τέχνῃ ἐμφανίζονται κατὰ πρῶτον ἐπὶ μνημείων μόλις τοῦ Ε' αἰῶνος κ. ἑξ., ἔκτοτε δὲ συναντῶνται εἰς ἕνα μεγάλον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀριθμόν. Εἶναι δὲ πᾶσαι παραστάσεις συναντώμεναι ἐπὶ παντοίων μνημείων, ἐπὶ τοιχογραφιῶν π. χ. ναῶν, ἢ ἐπὶ μικροτεχνημάτων, ἢ ἐπὶ μικρογραφιῶν χειρογράφων κλπ., πάντοτε δὲ σχεδὸν εἶναι παραστάσεις τοῦ αὐτοῦ τεχνοτροπικοῦ πνεύματος, ἤτοι ἀποκλειστικῶς καὶ αὐστηρῶς ***βυζαντινοῦ.***

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν διασωθεισῶν μέχρι τῆς σήμερον πολυπληθῶν τῆς Ὑπαπαντῆς παραστάσεων εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαγάγῃ τις *3* γενικωτάτους ***τύπους***, ἀπ' εὐθείας ἐξαγομένους ἐκ τῆς βυζαντινῆς τεχνοτροπίας τῶν μνημείων, μάλιστα δὲ ἐκ μιᾶς οὐσιώδους λεπτομερείας τῶν παραστάσεων, ἐκφραζομένης κυρίως ἐν αὐτῇ τῇ στάσει τοῦ Θ. Βρέφους. Οἱ 3 οὗτοι τύποι εἶναι οἱ ἑξῆς: 1— Ὁ τύπος, καθ' ὃν τὸ Θ. Βρέφος, τὸ κατ' ἐξοχὴν τοῦτο πρόσωπον τοῦ ὅλου ἐπεισοδίου, παρουσιάζεται ἐν τῇ φυσικωτέρᾳ τῶν στάσεων, ἤτοι ***ἐντὸς τῆς ἀγκάλης τῆς Μαρίας***. Ὁ πρῶτος οὗτος τύπος ἀπαντᾶται εἰς τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν παραστάσεων, εὑρίσκει δὲ τὴν καλλιτέραν ἀσφαλῶς ἔκφρασιν αὐτοῦ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πρώτῃ, ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχαιότητος, παραστάσει, ἤτοι ἐν τῇ παραστάσει τοῦ Ναοῦ τῆς Sancta - Maria Majore. 2 — Ὁ τύπος, καθ' ὃν τὸ Θ. Βρέφος παρουσιάζεται ***ἐν ταῖς ἀγκάλαις τοῦ πρεσβύτου Συμεών.*** Εἶναι δὲ ὁ τύπος οὗτος ὁ καλλίτερον ἀποδίδων τὸ πνεῦμα τῆς ὑπαντήσεως καὶ τῆς ἑορτῆς καθόλου, τόσῳ μᾶλλον ἐφ' ὅσον ἡ στάσις αὕτη τοῦ Βρέφους Ἰησοῦ εἶναι ἡ περισσότερον συμφωνοῦσα πρὸς τὴν γραφικὴν ρῆσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Συμεὼν «ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ. . . »(Λουκ. 2, 28). 3 — Ὁ τρίτος τύπος παρουσιάζει τὸ Θ. Βρέφος μετέωρον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Μητρὸς ἀφησάσης ἤδη αὐτό, ἀλλὰ καὶ τοῦ Συμεὼν μὴ δεξαμένου ἔτι τοῦτο.

---

[61]) Franz Xaver Kraus, Geschichte der christlichen Kunst, τόμ. 1, Freiburg im Breisgau, 1896, σελ. 189.

Καὶ αὐτὴ μὲν ἡ θεωρητική, οὕτως εἰπεῖν, ταξινόμησις τῶν παραστάσεων τῆς Ὑπαπαντῆς ὑπὸ τοὺς ὡς ἄνω 3 γενικοὺς τύπους. Πλὴν ἀδυνάτου οὔσης τῆς ἐρεύνης καὶ ἀναλύσεως μιᾶς ἑκάστης ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραστάσεων, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως τῶν σχετικῶν πηγῶν, περιοριζόμεθα εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν ἐνίων μόνων ἐξ αὐτῶν, τῶν σπουδαιοτέρων καὶ προσιτωτέρων.

Πρώτη χρονολογικῶς γνωστὴ παράστασις εἶναι ἡ τοῦ ναοῦ τῆς *Sanctae-Mariae-Majore* 62). Οὖσα μία ἐκ τῶν ὡραιοτέρων παραστάσεων ἐκ τῶν διασωθεισῶν μέχρι τῆς σήμερον, παρουσιάζει δύο ἔξοχα χαρακτηριστικά: λεπτότητα τέχνης ἀφ' ἑνός, ἐκδηλωθεῖσαν κυρίως εἰς τὴν σπανίαν ἐκφραστικότητα τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ἀπεικονιζομένων προσώπων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπιτυχέστατον συνδυασμὸν χρωμάτων ἐν τῇ συνθέσει τῶν μωσαϊκῶν αὐτῆς.

Ἡ ὅλη παράστασις, ἥτις ἀνήκει εἰς τὸν πρῶτον τύπον τῶν μνημείων, ἐτεχνουργήθη ἐπὶ τῆς θριαμβευτικῆς ἀψῖδος τοῦ ναοῦ, πρὸς τὴν κορυφὴν καὶ δεξιόθεν τοῦ θεατοῦ. Ἐπὶ μιᾶς βάσεως παριστανούσης στοάν, στηριζομένην ἐπὶ πλείστων κιόνων, παρουσιάζεται ἡ Μαρία ἀγκαλοφοροῦσα, περιβεβλημένη πολύτιμον βυζαντινὴν στολὴν — ἀνάλογον, θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις, εἰς μεγαλοπρέπειαν πρὸς ἐνδυμασίας βυζαντινῶν αὐτοκρατείρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — καὶ κλίνουσα ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἐμπρός, εἰς στάσιν ἀκριβῶς προσφορᾶς. Τὸ Θ. Βρέφος, εἰς δυσανάλογον βεβαίως ἀνάπτυξιν πρὸς τὸ τεσσαρακονθήμερον τῆς ἡλικίας του, περιβάλλεται διὰ φωτοστεφάνου, ὅπερ ἔχει ἄνωθεν αὐτοῦ μικρὸν σταυρὸν — λεπτομέρεια σπανίζουσα εἰς ἕτερα μνημεῖα τῆς περιόδου ταύτης—, εἶναι δὲ ἐνδεδυμένον διὰ χιτῶνος ποδήρους. Τρεῖς ἄγγελοι, νεανίσκοι, περιβάλλουσι τὸ σύμπλεγμα μητρὸς καὶ τέκνου, ὁ Ἰωσὴφ δέ, προπορευόμενος ὅλων, δεικνύει, τρόπον τινά, τὴν πρὸς τὸν ναὸν ὁδηγοῦσαν ὁδόν.

Εἰς ὑπάντησιν τούτων ἔρχεται πρώτη ἡ προφῆτις Ἄννα, μὲ ἀμφίεσιν πενιχράν, ποδήρη, καὶ μὲ καλύπτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Αὐτὴν ἀκολουθεῖ ὁ Συμεών, ὅστις καὶ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον, οὕτως εἰπεῖν, ὁλοκλήρου τῆς παραστάσεως. Εἰς στάσιν ἱκανῶς κλίνουσαν πρὸς τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τῆς μητρὸς Βρέφος, ὁ πρεσβύτης, ἔχει τὰς ἀγκάλας ἀνοικτάς, πλὴν κεκαλυμμένας διὰ πολυπτύχου χιτῶνος, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτοῦ ἔχει τὴν αἴγλην τῆς ψυχικῆς ἀγαλλιάσεως, ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ τῆς γεροντικῆς γαλή-

62) Ἴδε ταύτην καὶ περιγραφὴν αὐτῆς ἐν Cabrol, Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie, τόμ. 3¹/, στῆλ. 207-208 καὶ Fr. X. Kraus, Geschichte der christlichen Kunst, τόμ. 1, σελ. 359. Πρβλ. καὶ Marguerite van Berchem et Etienne Clouzot, Mosaïques chrétiennes du IV au X siècle, Génève, 1924 σελ. 49-50 κ. ἄλ.

νης. Ἡ ἐνδυμασία αὐτοῦ, συγκειμένη ἐκ ποδήρους χιτῶνος, ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐνδυμασίας πολυπληθοῦς χορείας ἱερέων, παρουσιαζομένων εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ δεξιὸν ἥμισυ τῆς παραστάσεως καὶ ἐνδεδυμένων ἄλλων μὲν μὲ ἱερατικὸν μανδύαν, ἄλλων δὲ μὲ λευϊτικὸν χιτῶνα. Πάντες οὗτοι φαίνονται ξένοι πρὸς τὸ ὅλον ἐπεισόδιον καὶ παρίστανται ὡς τυχαίως ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ ναοῦ. Εἰς τὸ ἀπώτατον δεξιὸν μέρος τῆς παραστάσεως ὑπάρχει ἐν μικρογραφίᾳ ὁμοίωμα τοῦ ναοῦ, οὗτινος φαίνεται ἡ εἴσοδος καὶ τὸ ἀέτωμα. Ἄνωθεν τῆς εἰσόδου καὶ ἐντὸς τοῦ ἀετώματος, κατὰ ἕνα συνήθη εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τῆς περιόδου ταύτης ἀναχρονισμόν, ὑπάρχει ἀντὶ πάσης ἄλλης παραστάσεως, ὁ Ἰ. Χριστός, καθήμενος ἐπὶ θρόνου, σκηπτροκρατῶν καὶ περιβαλλόμενος ἀπὸ τὰς προτομὰς ἐνίων ἐκ τῶν ἀποστόλων. Πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπάρχουν 4 πτηνά, τρυγόνες ἢ περιστεραί, αἱ ὁποῖαι ἀπῃτοῦντο διὰ τὴν προσφορὰν τῆς σχετικῆς θυσίας. Ἡ παράστασις λήγει δι' ἑνὸς ἑτέρου ἀγγέλου, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶναι ἄγνωστον ἐὰν ἀνήκῃ εἰς τὴν παροῦσαν παράστασιν τῆς Ὑπαπαντῆς ἢ εἰς ἑτέραν μὴ σωζομένην καὶ πιθανῶς ἀπεικονίζουσαν τὴν φυγὴν εἰς Αἴγυπτον, ὅτε ὁ ἄγγελος, ὁ ἐστραμμένα ἔχων ἄλλωστε τὰ νῶτα πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς Ὑπαπαντῆς, εἶναι ὁ φύλαξ ἄγγελος τῆς εἰς Αἴγυπτον φευγούσης Μαρίας καὶ τοῦ Βρέφους.

Δεύτερον χρονολογικῶς μνημεῖον εἶναι ***Σταυρός*** τις πολύτιμος, ἐκ σμάλτου, εὑρεθεὶς ἐσχάτως καὶ φυλασσόμενος ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τοῦ *Sancta Sanctorum* ἐν Ῥώμῃ, ὅστις ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν τεχνοκριτῶν εἰς τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Στ'. Ὁ σταυρὸς οὗτος, ὢν ἔργον Ἱεροσολυμιτικὸν πιθανῶς, ἅτε παρουσιάζων κατὰ τοὺς λεπτομερῶς ἐξετάσαντας αὐτόν, πλεῖστα ὅσα ἴχνη Παλαιστινείου Βυζαντινῆς τέχνης 63), εἶναι κατεσκευασμένος ἐκ σμάλτου οἰνοχρόου ἀποχρώσεως καὶ διακοσμεῖται μὲ ἔξοχον διακόσμησιν, καίτοι ἐν πολλοῖς παρουσιάζει τεχνικὰς ἐλλείψεις, αἵτινες καὶ διαφαίνονται ἐμφανέστερον ἐν αὐταῖς ταῖς λεπτομερείαις τῶν εὐαγγελικῶν αὐτοῦ παραστάσεων. Ἐν τῷ συνόλῳ, ὁ Σταυρὸς οὗτος παρουσιάζει τὰς ἑξῆς παραστάσεις: Εἰς τὸ μέσον τὴν Γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Ἀπόλουσιν Αὐτοῦ. Εἰς τὸ ἄνω πέρας συσφίγγονται δύο παραστάσεις, ἡ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ ἡ τῆς Ἐπισκέψεως τῆς Μαρίας πρὸς τὴν Ἐλισάβετ. Εἰς τὴν δεξιὰν κεραίαν αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ Προσκύνησις τῶν Μάγων, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν ἡ φυγὴ εἰς Αἴγυπτον. Εἰς τὴν κάτω κεραίαν, ὡς μεγαλειτέραν, ὑπάρχουν, ἡ μία κάτωθεν τῆς ἄλλης, αἱ παραστάσεις τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ τῆς Βαπτίσεως. Ἡ παράστασις τῆς Ὑπαπαντῆς, ἀνή-

---

63) J. Reil, Die altchristlichen Bildzyklen des Lebens Jesu, Leipzig, 1910, σελ. 86.

κουσα εἰς τὸν πρῶτον καὶ αὕτη τύπον τῶν μνημείων, παριστᾷ μόνα τὰ τῆς Εὐαγγελικῆς διηγήσεως πρόσωπα, ἤτοι τὸ Θ. Βρέφος, τὸν Συμεών, τὴν Μαρίαν, τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Ἄνναν. Ὁ Συμεών, περιβεβλημένος λευκὴν ποδήρη στολήν, ἔχει ἀκάλυπτον τὴν κεφαλήν, τὰς δὲ χεῖρας κεκαλυμμένας διὰ λευκοῦ ὑφάσματος μικρῶν διαστάσεων. Κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἐμπρὸς διὰ νὰ δεχθῇ βεβαίως, κατὰ τὸν συνήθη τρόπον, τὸ προσφερόμενον Θ. Βρέφος, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συσφιγχθῇ πως ὄπισθεν αὐτοῦ ἡ προφῆτις Ἄννα, τῆς ὁποίας μόνον ἡ κεφαλὴ διακρίνεται, πλὴν μὲ ἐμφανῆ τὰ σημεῖα τῆς βαθείας αὐτῆς ψυχικῆς κατανύξεως. Τὸν Συμεὼν χωρίζει ἀπὸ τὴν Μητέρα καὶ τὸ Βρέφος κυβική τις μικροῦ σχήματος τράπεζα, ἐκπροσωποῦσα, στοιχειωδῶς πως, τὸ θυσιαστήριον. Τὸ Θ. Βρέφος, εἰς ἀφύσικον, ἐννοεῖται, μέγεθος εὑρίσκεται ἔτι εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς Αὐτοῦ, ἥτις ἐνδεδυμένη διὰ μαύρου ποδήρους ἐνδύματος, παρουσιάζει ἐμφανῆ τὰ σημεῖα τῆς ψυχικῆς αὐτῆς ἀγαλλιάσεως, γελῶσα ἡδέως. Ὄπισθεν αὐτῆς ὑπάρχει ὁ Ἰωσήφ, πλὴν καὶ οὗτος, ὡς καὶ ἡ Ἄννα, δὲν διακρίνεται ὁλόσωμος.

Ἡ ὅλη παράστασις ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης παρουσιάζει ἀρκετὰ ἐκφραστικὰ σημεῖα, μάλιστα δὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἀποδόσει τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν τριῶν κυρίων προσώπων τοῦ ἐπεισοδίου, ἤτοι τοῦ Θ. Βρέφους, τοῦ Συμεὼν καὶ τῆς Μαρίας. Ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ Σταυρὸς εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ πλέον ἀξιομνημόνευτα ἔργα τῆς περιόδου ἐκείνης, ἥτις διὰ πρώτην φορὰν δίδει παρόμοιον μικροτέχνημα, ὅπερ κατὰ τὸν Charles Diehl εἶναι ἐκφραστικὸν τῆς ἀληθείας ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ τεχνῖται ἐγνώριζον ἤδη ἄριστα τὴν τοιαύτην τέχνην τῆς κατεργασίας τοῦ σμάλτου, ὡς ἀποδεικνύεται ἄλλωστε τοῦτο καὶ ἐκ τῆς μνημειώδους Ἁγίας Τραπέζης τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας [64].

Τρίτη μὲν χρονολογικῶς, πλὴν πρώτη ἀσφαλῶς ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης καὶ μεγαλοπρεπείας, θὰ ἦτο ἡ παράστασις τοῦ περικαλλοῦς ἐνταῦθα ***ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων***, ἐὰν τὸ πῦρ δὲν ἤρχετο νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐκμηδένισιν καὶ τὸν μνημειώδη τοῦτον ναόν, καρπὸν τοῦ δαιμονιώδους οἰκοδομητικοῦ τῶν Βυζαντινῶν πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπεράντου αὐτῶν εὐλαβείας.

Ἐκ τῶν πλουσιωτάτων θησαυρῶν τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἐκ τῶν ἀπαραμίλλων μωσαϊκῶν αὐτοῦ παραστάσεων οὐδὲν δυστυχῶς ἴχνος διεσώθη, εἰμὴ μόνον δύο περιγραφαὶ [65] τοῦ ναοῦ, μία ἔμμετρος

---

[64]) Ch. Diehl, Manuel d'art Byzantin, τόμ. 1ος, Paris, 1925, σελ. 307, ἔνθα καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ μνημείου.

[65]) Τὴν ἑτέραν περιγραφὴν τοῦ ναοῦ, τὴν διδομένην ὑπὸ τοῦ ***Προκοπίου τοῦ Καισαρέως*** (Προκοπίου, περὶ τῶν τοῦ Δεσπότου Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, I, 4,

ὑπὸ **Κωνσταντίνου τοῦ Ροδίου** συνταχθεῖσα — συγγραφέως τῆς Ι′ ἑκατονταετηρίδος —, καὶ ἑτέρα ὑπὸ **Νικολάου τοῦ Μεσαρείτου** — βυζαντινοῦ ὡσαύτως συγγραφέως τοῦ ΙΒ′ αἰῶνος — εἰς πεζὸν λόγον γραφεῖσα, αἵτινες καὶ παρέχουσιν ἡμῖν πάσας τὰς ὑπαρχούσας σήμερον περὶ τοῦ ναοῦ πληροφορίας. 66) Καίτοι δὲ αἱ δύο αὗται πηγαὶ εἶναι καὶ αἱ ἀποκλειστικαὶ περὶ τοῦ ναοῦ πηγαί, ἐν τούτοις δὲν εἶναι τελείως ἱκανοποιητικαί, διότι ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος, γράψας ἐμμέτρως καὶ πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου — εἰς ὃν καὶ ἀφιεροῖ τὴν «ἔκφρασιν ταύτην τῶν Ἀποστόλων δόμου» —, παρέχει ἐλλειπεῖς μόνον καὶ γενικάς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξωγκωμένας πληροφορίας, διὸ καὶ κατὰ τὸν Κρουμβάχερ κρίνεται ἐπιπόλαιος καὶ ὑπερβολικός. 67) Τὸ δὲ κείμενον τοῦ Νικολάου Μεσαρείτου, παρουσιάζον πλεῖστα χάσματα ἀπὸ ἀπόψεως ἀκεραιότητος χειρογράφου, ἀφήνει πολλὰ κενὰ εἰς τὸν σχηματισμὸν πλήρους ἐννοίας περὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοῦ, πρᾶγμα ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις συμβαίνει καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν, ἔνθα τοῦ σχετικοῦ ἀποσπάσματος, περὶ τῆς παραστάσεως τῆς Ὑπαπαντῆς, ἐκπεσόντος ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Μεσαρείτου, οὐδεμίαν συμπληρωματικὴν περὶ αὐτῆς πληροφορίαν ἔχομεν ἐξ αὐτοῦ.

Ἄρα διὰ τὴν παράστασιν τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μόνη πηγὴ εἶναι Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος, τοῦ ὁποίου τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα ἔχει οὕτως:

Τέταρτον, αὐτὸν Συμεὼν τὸν πρεσβύτην,
φέροντα Χριστὸν ὡς βρέφος ταῖς ἀγκάλαις
καὶ προσλαλοῦντα μητρὶ παρθένῳ τάδε·
« οὗτος, πάναγνε, πρὸς κακῶν πτῶσιν πέλει,
ἀνάστασιν δὲ τῶν βιούντων ἐνθέως·

ἐκδ. Βόννης, τομ. 3, σελ. 187 κ. ἑξ.) καὶ εἴτινα ἄλλην, παρατρέχομεν ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον αἱ παρεχόμεναι ὑπ' αὐτῶν πληροφορίαι εἶναι γενικαὶ καὶ ἀόριστοι.

66) Ἀρίστας ἐκδόσεις τῶν δύο τούτων περιγραφῶν ἔχαμον, τοῦ μὲν Κωνσταντίνου τοῦ Ροδίου οἱ Émile Legrand καὶ Théod. Reinach (Description des Oeuvres d'art et de l'Église des Saints Apotres de Constantinople, poême en vers iambiques, par Constantin le Rhodien, Paris, 1896), τοῦ δὲ Νικολάου τοῦ Μεσαρείτου ὁ Aug. Heisemberg (ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Grabeskirche und Apostelkirche, zwei Basiliken Kostantins, τόμ. 2ος, die Apostelkirche in Konstantinopel, Leipzig, 1908), ἔνθα μετὰ τὴν σχετικὴν κριτικὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου, παρέχει, σχολιάζων τὰς ἐπὶ μέρους λεπτομερείας, ἀξιοσημειώτους πληροφορίας ἐπὶ τοῦ μνημείου καὶ ἐπὶ τῆς καθόλου Βυζαντινῆς τέχνης, τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης περιόδου.

67) Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετάφ. Γεωρ. Σωτηριάδου, τόμ. 2ος, ἐν Ἀθήναις, 1900, σελ. 651.

ψυχὴν δὲ τὴν σὴν δίστομον λύπης ξίφος
πικρὸν διελθὸν καρδιῶν βροτησίων
βαθεῖς λογισμοὺς ἐκκαλύψει παρθένε.»
Καὶ δῆτα καὶ γραῦν τὴν προφῆτιδα ξένην,
Ἄνναν προφητεύουσαν ἀμφανδὸν λόγους,
ἄθλους ὅσους ἔμελλεν ἐκτελεῖν βρέφος,
οἵπερ τέλος τ' εἴληφαν εἰς καιρὸν Πάθους [68]).

Ἐκ τῆς παραγράφου ταύτης εὐκόλως βεβαίως ἐξάγεται, κατὰ πρῶτον, αὐτὸς οὗτος ὁ τύπος τῆς παραστάσεως. Αἱ λέξεις «*φέροντα* Χριστὸν ὡς βρέφος *ταῖς ἀγκάλαις* καὶ προσλαλοῦντα....» αὐτομάτως ὁδηγοῦσιν ἡμᾶς εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ δευτέρου τύπου διὰ τὴν παράστασιν, καθ' ὃν τὸ Θ. Βρέφος εὑρίσκεται εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Συμεών. Περὶ τούτου οὐδεμία φαίνεται ἀμφιβολία.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ πρόσωπα, τὰ ἀπεικονιζόμενα ἐν τῇ παραστάσει, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀφείλομεν νὰ ἀποκλείσωμεν πολλότητα προσώπων, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐν τῇ παραστάσει τῆς S. Mariae-Majore, ἐφ' ὅσον τὸ χωρίον τοῦτο παρέχει τὸν περιωρισμένον ἀριθμὸν τῶν 4 μόνον προσώπων τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως, ἤτοι τοῦ Θ. Βρέφους, τῆς Μαρίας, τοῦ Συμεὼν καὶ τῆς Ἄννης. Πλὴν ἐκ τῆς ὡς ἄνω περιγραφῆς τοῦ Κων/τίνου τοῦ Ροδίου λείπει καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωσήφ. Δυνάμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ἀπεικονίζετο οὗτος;

Ἐπὶ ὅλων τῶν σχετικῶν μνημείων τῆς περιόδου ταύτης, οὐδέποτε σχεδὸν λείπει ὁ Ἰωσήφ, ἀκόμη καὶ ἐπὶ παραστάσεων μικροῦ μεγέθους, ὡς π. χ. ἐν τῷ προαναφερθέντι Σταυρῷ τοῦ S. Sanctorum. Ἡ συνήθης δὲ αὐτοῦ στάσις εἶναι ἢ πλησίον τῆς μητρὸς καὶ τοῦ Βρέφους ἢ πλησιέστερον τοῦ Συμεών, ὅτε, οὐχὶ σπανίως, κρατεῖ οὗτος ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸ ζεῦγος τῶν τρυγόνων. Δυστυχῶς διὰ τὴν προκειμένην παράστασιν, περὶ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ τοῦ Ἰωσήφ, οὐδὲν μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Οὐχ ἧττον ὁ Heisemberg [69]) τείνει νὰ παραδεχθῇ καὶ τὴν ὕπαρξιν τούτου ἐν τῇ παραστάσει, τῆς σιωπῆς τοῦ Κων/τίνου Ροδίου ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξηγουμένης ἐκ τοῦ βωβοῦ, οὕτως εἰπεῖν, ρόλου τοῦ Ἰωσὴφ ἐν τῷ ὅλῳ ἐπεισοδίῳ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Συμεὼν καὶ τὴν Ἄνναν, εἰς τὰ στόματα τῶν ὁποίων θέτει τοὺς προφητικοὺς λόγους. Ἀξιοσημείωτος ἐν τούτοις εἶναι ἡ λεπτομέρεια ὅτι εἰς τὸ στόμα τῆς Ἄννης, ἁπλῶς δοξο-

---

[68]) Em. Legrand καὶ Théod. Reinach, Description.... de l'Église des Saints Apotres de Constantinople... pas Constantin le Rhodien, Paris, 1896, σελ. 28.

[69]) Aug. Heisemberg, Die Apostelkirche in Konstantinopel, Leipzig, 1908, σελ. 235.

λογούσης τῷ Θεῷ ἐπὶ τοῖς γινομένοις, θέτει τὴν περὶ τοῦ Πάθους προφητείαν, τὴν ὁποίαν ἐξήνεγκεν, κατὰ τὸ ἱερὸν κείμενον, ὁ Συμεών.

Ἆρά γε εἰς τὴν παράστασιν ταύτην τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὑπῆρχε καὶ ναὸς ἢ θυσιαστήριον, ὅπως ἀπαντᾷ εἰς ὅλας τὰς παραστάσεις; Καίτοι τὸ ὡς ἄνω χωρίον τῆς περιγραφῆς οὐδὲν λέγει, ἐν τούτοις θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ἔλειπεν ὁ ναός, ἢ τοὐλάχιστον ὅτι ὑπῆρχε παρεμφερές τι, δικαιολογοῦν ἄλλωστε καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν τελετὴν τῆς παρουσιάσεως τοῦ Θ. Βρέφους ἐν τῷ ναῷ.

Καὶ νῦν: ποῦ τοῦ ναοῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἡ παράστασις αὕτη; Καὶ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην οὐδὲν λέγει Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος. Ἐκ μιᾶς ὅμως ἐνδείξεως τοῦ Μεσαρείτου, ὅτι ἡ παράστασις τῆς Γεννήσεως εὑρίσκετο «καταντικρὺ τῆς ἀψῖδος», δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ ἡ τῆς Ὑπαπαντῆς ἔκειτο ἐκεῖ, ἔνθα καὶ ἡ τῆς Γεννήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ «καταντικρὺ τῆς ἀψῖδος» τοποθεσία εἶναι ὁ ἄνωθεν τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ χῶρος, καὶ ἐπειδὴ ὅλαι αἱ παραστάσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Κυρίου ἀναζητητέαι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ Βήματος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ παράστασις αὕτη τοποθετητέα ἐκεῖ, καὶ δὴ εἰς τὴν δεξιὰν ἢ τὴν ἄνω πλευρὰν τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΔΙΑΚ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

(†) Π. ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τῆς 220ῆς σελίδος).

26. Δεύτερον χωρίον ἐκ τοῦ Ἡσ. Α΄ 10 μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, διὰ τὸν ὁποῖον παρέθηκεν ὁ Ἀπ. καὶ τὸ πρῶτον. Ὁ λόγος καὶ πάλιν περὶ τῶν 10 φυλῶν, εἰς τὰς ὁποίας δίδεται ἡ ὑπόσχεσις, ὅτι θὰ ἐπανακτήσουν τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ***οὐ λαός***, ὁποῖοι ἔγιναν πρὸς τιμωρίαν, θὰ ἐκαλοῦντο, θὰ ἐγίνοντο δηλ. ***υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.***

27. Εἰς τὸ παρατιθέμενον χωρίον τοῦ Ἡσ. (Ι΄ 22) ὁ Ἀπ. ἐμβλέπει πρόρρησιν βεβαιοῦσαν τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ἀνωτέρω ὑπ' αὐτοῦ ἀρχήν, ὅτι καὶ ἡ σωτηρία τῶν Ἰουδαίων θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἑπομένως θὰ μετάσχωσιν εἰς αὐτὴν ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους, καὶ ὅσους, θέλει. Διὰ τοῦ ***κράζει*** ὁ Ἀπ. ἐκφράζει τὸ ἐπίσημον καὶ πανηγυρικὸν τῆς μαρτυρίας. Τὸ ***ὑπὲρ*** εἶνε ἀντὶ ***περί***. Τὸ ***κατάλειμμα*** εἶνε οἱ ὑπολειπόμενοι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ σωθῶσι.

28. Συνέχεια τῆς παρατεθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀπ. ῥήσεως τοῦ Ἡσαΐου. Ἐκφράζουν δὲ αἱ οὐχὶ πολὺ σαφεῖς λέξεις τοῦ προφήτου τὴν συνοπτικὴν ***(συντέμνων, συντετμημένον)*** καὶ τελειωτικὴν ***(συντελῶν)*** ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανεν ὁ Θεὸς ἐν σχέσει πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν Ἰουδαίων. Ἡ λέξ. ***λόγος*** κεῖται ἐν τῇ συνήθει σημασίᾳ = λόγος, ἀπόφασις, ἢ ἐν τῇ σημ. τοῦ λογαριασμός. Ἡ ἔννοια οὕτως ἢ ἄλλως εἶνε ἡ ἰδία.

29. Πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἐννοίας, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ ἀπὸ τοῦ Ἡσ. (στίχ. 27 28) παρατεθεῖσα Γραφικὴ ῥῆσις ὁ Ἀπ. παραθέτει καὶ ἄλλην ἐκ τοῦ αὐτοῦ προφήτου ῥῆσιν (Α΄ 9), ἥτις ἐκφράζει ἀνάλογον πρὸς τὴν προηγουμένην ἔννοιαν. Ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἔσωζε μέρος τῶν Ἰουδαίων, τὸ ὁποῖον νὰ ἀποτελέσῃ τὸν πυρῆνα τῆς διατηρήσεως καὶ αὐξήσεως αὐτῶν, θὰ ἐγίνοντο ὡς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα, θὰ ἔσβυνον δηλ. ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Τὸ χωρίον ἀναφερόμενον εἰς τὰς ἱστορικὰς τύχας τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Προφήτου ἠλήθευε καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀπ. πίστιν εἰς Χριστὸν ὀλίγων Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι ἀντεπροσώπευον τὸν πυρῆνα τῶν μελλόντων νὰ πιστεύσωσιν, οἵτινες μετὰ τῶν ἐξ Ἐθνῶν πιστευόντων θὰ ἀπετέλουν τὸν ἀληθῆ Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ.

30. 'Αποδείξας ὁ 'Απ. ὅτι καὶ ἡ 'Αγ. Γραφὴ προεῖπε τὴν πίστιν τῶν 'Εθνικῶν, τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀπιστίαν ἐξ ἄλλου τῶν περισσοτέρων 'Ιουδαίων, μεταβαίνει ὅπως διατυπώσῃ τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματος. Τί λοιπὸν θὰ εἴπωμεν, τίς λοιπὸν εἶνε ἡ αἰτία τοῦ ἀπιστεύτου τούτου γεγονότος; Αἰτία εἶνε, λέγει ὁ 'Απ., ὅτι 'Εθνικοὶ (ἄνευ ἄρθρου, διότι δὲν ἦσαν ὅλοι, ἀλλὰ μέρος) οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπεδίωκον νὰ καταστῶσι δίκαιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, κατέστησαν τοιοῦτοι, ἀλλὰ κατέστησαν διὰ τῆς πίστεως, ἀποδεχθέντες δηλ. τὴν δικαίωσιν τὴν ὁποίαν προσέφερεν εἰς αὐτοὺς ὁ Χριστός.

31. 'Αντιθέτως πρὸς τοὺς 'Εθνικούς, οἱ ὁποῖοι μὴ ἐπιδιώκοντες δικαιοσύνην ἀπέκτησαν αὐτήν, οἱ 'Ισραηλῖται, οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν, καίτοι ἐπεδίωκον ἀρχήν τινα, θείαν τινὰ διάταξιν ***(νόμον)***, ἥτις θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς δικαιοσύνην ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ***(ν. δικαιοσύνης)***, δὲν ἐπέτυχον νὰ γίνωσι κάτοχοι τοιαύτης τινός.

32. Αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν οἱ 'Ισραηλῖται δὲν ἐπέτυχον νὰ ἀποκτήσωσι τὸν ἐπιδιωχθέντα ὑπ' αὐτῶν νόμον τῆς δικαιοσύνης. Διότι εἰς τὴν ἐπιδίωξιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ὡρμήθησαν ὄχι ἀπὸ τὴν πίστιν, ἀπὸ τὴν πεποίθησιν εἰς τὸ ἔλεος καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν διατάξεων τοῦ Μ. Νόμου, ὡσεὶ δι' αὐτῆς θὰ κατώρθουν τὸ ζητούμενον. Μὲ ἄλλας λέξεις οἱ 'Ισραηλῖται ἀντὶ νὰ στηριχθῶσιν εἰς τὸν Θεόν, ἐστηρίχθησαν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις, νομίζοντες ὅτι θὰ κατώρθουν νὰ ἐκτελέσουν τὸν Μ. Νόμον καὶ νὰ ἀρέσουν οὕτω εἰς τὸν Θεόν. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἀπέρριψαν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ 'Ιη. Χριστοῦ παρεχομένην εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ μόνης τῆς πίστεως δικαίωσιν. Διὰ τὴν δικαίωσιν ταύτην πρβλ. Γ' 22 κ. ἑ. Διὰ τῶν λέξεων ***προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος***, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο τελευταῖαι εἶνε ἐκ τοῦ 'Ησ. Η' 14, ὁ 'Απ. ὁρίζει πλέον συγκεκριμένως τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἀπέκτησαν τὴν δικαίωσιν οἱ περισσότεροι 'Ιουδαῖοι. Αὐτοὶ προσέκοψαν εἰς τὸν λίθον τοῦ προσκόμματος, τὸν Χριστὸν δηλ., διετέθησαν μὲ ἄλλας λέξεις δυσαρέστως πρὸς Αὐτόν, κατεξανέστησαν ἐναντίον Αὐτοῦ ***(προσέκοψαν)*** ἀντὶ νὰ στηριχθῶσιν ἐπ' Αὐτοῦ.

33. 'Ο 'Απ παραθέτει Γραφικὴν μαρτυρίαν, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω περιέγραψεν, τὴν ἀπιστίαν εἰς τὸν 'Ιησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν ἀποτυχίαν ἑπομένως τῶν 'Ιουδαίων ὅπως ἀποκτήσωσι τὴν δικαίωσιν, τὴν προεῖπε καὶ ἡ ἁγ. Γραφή. Τὸ παρατιθέμενον ὑπὸ τοῦ 'Απ. χωρίον ἀποτελεῖται ἐκ λέξεων τοῦ 'Ησ. ΚΗ' 16 καὶ Η' 14, μετὰ διαφορῶν τινων. "Ο,τι ἐν τῇ Π. Δ. λέγεται ὑπὸ τοῦ Προφήτου διὰ τὸν ἀληθῆ Θεόν, ὅστις θὰ ἦτο τὸ στήριγμα τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀφορμὴ ἀπιστίας καὶ καταισχύνης τῶν ἀσεβῶν, ἐφαρμόζει ὁ 'Απ. ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν

ὁποῖον, εἰς τὸν ἀναμενόμενον δηλ. ὑπ. αὐτῶν Μεσσίαν, ἐφήρμοζον καὶ οἱ Ἑβραῖοι τὴν ἐν τῇ Π. Δ. προσηγορίαν λίθος. ***Λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου*** εἶνε κατ᾽ οὐσίαν συνώνυμα.

Κεφ. Ι΄ 1. Ἡ ἀπιστία τῶν περισσοτέρων Ἰουδαίων δὲν ἀπογοητεύει τὸν Ἀπ., οὐδὲ σβύνει τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ. Ὁ Ἀπ. ἐξακολουθεῖ νὰ διάκηται καλῶς ***(εὐδοκία)*** καὶ νὰ δέεται πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπως ἀποδεχόμενοι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν σωθῶσι. Διὰ τοῦ ***μὲν (ἡ μὲν εὐδοκία)*** ἀντιτίθεται ἡ διάθεσις καὶ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀπ. πρὸς τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν (στίχ. 3).

2. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπ. ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι καλῶς διατεθειμένος πρὸς τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ καὶ νὰ δέεται ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς αὐτῶν. Ὁ λόγος οὗτος εἶνε, ὅτι αὐτοί, ὡς μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Ἀπ., εἶχον ζῆλον Θεοῦ, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ὑποστῶσιν ὁ,τιδήποτε ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ δόξης τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ὁ ζῆλος αὐτῶν οὗτος δὲν ὡδηγεῖτο ὑπὸ ὑψηλῆς καὶ πεφωτισμένης γνώσεως Αὐτοῦ καὶ τοῦ θελήματος Αὐτοῦ.

3. Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζῆλος τῶν Ἰουδαίων δὲν ἦτο κατ᾽ ἐπίγνωσιν, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἠκολούθουν τὴν ὀρθὴν ὁδόν, ὅπως ἀρέσωσιν εἰς τὸν Θεόν. Αὐτοὶ δὲν ἐγνώριζον τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ Θεὸς οἰκειοθελῶς δωρεὰν (Α΄ 17. Γ΄ 21 κ. ἑ. Φιλιππ. Γ΄ 9: ***μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην***), καὶ ἐν τῇ ἐγωϊστικῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν νὰ στηρίξωσι τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην, νὰ καταστῶσι δηλ. δίκαιοι, ἀρεστοὶ εἰς τὸν Θεόν, διὰ τῶν ἀτομικῶν μόνον προσπαθειῶν, δὲν ὑπετάγησαν, δὲν ἀπεδέχθησαν, τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν παρέχει οὗτος διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ.

4. Ἀπόδειξις τῆς πλάνης τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐζήτουν νὰ στηρίξουν τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην, νὰ ἀρέσωσι δηλ. εἰς τὸν Θεόν, ἐπιτελοῦντες τὰς διατάξεις τοῦ Μ. Νόμου, ἀντὶ νὰ δεχθῶσι τὴν προσφερομένην εἰς αὐτοὺς δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ εἰς Χριστὸν πίστις. Ὡς πρὸς τὴν παροχὴν τῆς δικαιοσύνης ὁ Χριστὸς ἔθετε τέρμα εἰς πᾶσαν ἄλλην διάταξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεδιώκετο ἡ ἐπιτυχία τῆς δικαιοσύνης ταύτης. Ἐμφανισθέντος τοῦ Χριστοῦ, ἄλλος τρόπος δικαιώσεως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον ὁ διὰ τῆς εἰς Αὐτὸν πίστεως. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην οἱ Ἰουδαῖοι ἐξηκολούθουν νὰ ζητοῦν ὅπως ἀποκτήσουν τὴν δικαίωσιν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἔργων.

5. Ὅτι ἡ ἐγκαινισθεῖσα διὰ τοῦ Χριστοῦ ὁδὸς εἰς δικαίωσιν καὶ σωτηρίαν, ἡ πίστις εἰς Αὐτόν, ἔθεσε τέλος εἰς τὸν Νόμον, ὡς μέσον δικαιωτικόν, ἀποδεικνύει τὸ ὅτι, ὅπως ἐπιτύχῃ τις τὴν δικαίωσιν κατὰ τὸν Νόμον ἔπρεπε νὰ παρουσιάσῃ ἔργα. Ὅλως διόλου λοιπὸν διάφορον καὶ

ἀκατόρθωτον σχεδὸν (πρβλ. Γ΄ 4—20) μέσον προβάλλει ὁ Νόμος καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη κατὰ μέρος. Ὅπως περιγράψῃ τὸν τρόπον τῆς δικαιώσεως, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλλεν ὁ Μ. Νόμος, ὁ Ἀπ. μεταχειρίζεται ἔκφρασιν ἐκ τοῦ Λευΐτ. ΙΗ΄ 5. ***Γράφει τὴν δικ. τὴν ἐκ τοῦ ν.***= περιγράφει τὴν δικαίωσιν, ἥτις ἀπορρέει ἐκ τοῦ Ν., τὴν ὁποίαν δύναταί τις νὰ ἀποκτήσῃ διὰ τοῦ Ν. ***Αὐτά.*** Ἐννοεῖται τὰ ἔργα τοῦ Ν., τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

6. Πρὸς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Μ. Νόμου, ἥτις ἀπῄτει ἔργα, ὅπως ἀποκτηθῇ, τὰ ἔργα δὲ ταῦτα κανεὶς σχεδὸν δὲν ἐξετέλει ὅπως ἔπρεπεν, ἀντιπαραθέτει ὁ Ἀπ. τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ τις διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, καὶ ἡ ὁποία εἶνε εὐκολωτάτη καὶ προχειροτάτη. Θὰ ἦτο δύσκολον, ἂν δὲν εἶχεν ἔλθῃ ὁ Χριστός, ἂν δὲν εἶχε καταβῇ ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ, ἂν δὲν εἶχε πάθῃ καὶ ἀναστηθῇ Ἀλλ' ὅλα αὐτὰ ἔγιναν, καὶ δὲν εἶχον οἱ ἄνθρωποι παρὰ νὰ δεχθοῦν τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων περὶ Αὐτοῦ, νὰ πιστεύσουν καὶ νὰ δικαιωθοῦν.

6. Ὁ Ἀπ. προσωποποιεῖ τὴν δικαίωσιν, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς πίστεως καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸ στόμα αὐτῆς λέξεις, τὰς ὁποίας εἶπεν ὁ Μωϋσῆς εἰς τοὺς Ἑβραίους (Δευτ. Λ΄ 12), ὅπως παραστήσῃ εἰς αὐτούς, ὅτι εἶχον πρόχειρον τὸν Μ. Νόμον. Τὰς λέξεις ταύτας μεταχειρίζεται ὁ Ἀπ., ὅπως δείξῃ ἀκριβῶς τὸ πρόχειρον καὶ εὔκολον τῆς Χριστ. πίστεως, δι' αὐτὸ δὲ καὶ προσθέτει τὴν ἐπεξήγησιν τοῦτ' ἔστι ***Χριστ. καταγ.***, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ἔχει ὑπ' ὄψιν του.

7. Καὶ αἱ λέξεις αὗται τῆς Γραφῆς εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους (Λευΐτ. Λ΄ 13) καὶ ἐπιδιώκουν τὸν ἴδιον σκοπόν, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἀντὶ νὰ γράψῃ ὁ Ἀπ. κατὰ τὸ κείμενον τῆς Π. Δ. ***τίς διαπεράσει εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης*** γράφει λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν ἀνάλογον δυσκολίαν ***(τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον)***, αἱ ὁποῖαι δὲ ἦσαν καταλληλότεραι εἰς τὸ στόμα τῆς χριστιαν. δικαιοσύνης, διότι παριστάνουν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Ἰη. Χριστοῦ, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἀπ.

8. Ἐξακολουθεῖ ἡ προσωποποιΐα τῆς χριστιανικῆς δικαιώσεως ἡ ὁποία περιγράφει τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν αὕτη ἀποκτᾶται. Καὶ αἱ ἐδῶ λέξεις τῆς Π. Δ. εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους, καὶ εἰς μὲν τὸ Λευΐτ. (Λ΄ 14) ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Μ. Νόμου, ἐδῶ δέ, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Ἀπ., εἰς τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα περὶ πίστεως.

9. Ὁ Ἀπ. ἀποδεικνύει κατὰ τὰ προηγούμενα πόσον πρόχειρος ἦτο ἡ διὰ πίστεως δικαίωσις ἥτις συνίστατο εἰς τὴν πίστιν καὶ ὁμολογίαν τῆς θεότητος τοῦ Ἰη. Χριστοῦ ***(Κύριον)*** καὶ εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἀποδοχὴν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως Αὐτοῦ, ἥτις ἐβεβαίου τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν θεότητα συγχρόνως Αὐτοῦ.

10. Ὁ Ἀπ. ἀναπτύσσει καὶ αἰτιολογεῖ τὰς λέξεις τοῦ προηγουμένου στίχου, αἱ ὁποῖαι ἐκφέρονται ἀπὸ μέρους τῆς προσωποποιηθείσης πίστεως. Οὕτω δὲ θέτει καὶ εἰς τὴν φυσικὴν θέσιν αὐτῶν τὰ πράγματα. Διότι ἐν ᾧ εἰς τὸν προηγούμενον στίχον ἡ ὁμολογία τίθεται πρὸ τῆς πίστεως, διότι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ Γραφικὸν χωρίον (στίχ. 8), ἐδῶ ἀκολουθεῖ τὴν φυσικήν της σειράν. Ἡ πίστις ἀπαιτεῖ καὶ τὴν προφορικὴν ὁμολογίαν. Οὕτω ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον δικαιοῦται, ἀπαλλάσσεται τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς εὐθύνης δι' αὐτάς, ἀλλὰ καὶ σώζεται, διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνει κατὰ τὸ βάπτισμα, εἰσέρχεται εἰς τὴν ὁδόν, ἥτις θὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ φθάσῃ, ἂν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἀπιστήσῃ καὶ δὲν ἁμαρτήσῃ βαρέως.

11. Ὁ Ἀπ. προσάγει καὶ μαρτυρίαν τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ὅπως βεβαιώσῃ ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις εἶνε ἡ μόνη ὁδὸς πρὸς δικαίωσιν καὶ σωτηρίαν. Τὸ χωρίον εἶνε ἐκ τοῦ Ἡσ. ΚΗ' 26 (πρβλ. καὶ ΙΘ' 33). Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου λαμβάνει ὁ Ἀπ. ἀφορμὴν νὰ διαβεβαιώσῃ τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ, ὅτι ἡ πίστις εἶνε ὄχι μόνον ἡ μόνη, ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ πάντας ***(πᾶς ὁ πιστεύων)*** ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους ὁδὸς πρὸς σωτηρίαν.

12. Συμφώνως πρὸς τὴν παρατεθεῖσαν (στίχ. 11) γραφικὴν ῥῆσιν ὁ Ἀπ. ἀποδεικνύει, ὅτι ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἄνθρωποι θὰ δικαιωθῶσι καὶ θὰ σωθῶσι διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως, διότι, λέγει, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐν σχέσει πρὸς τὸν τρόπον τῆς δικαιώσεως, δὲν ὑπάρχει διάκρισις Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀνθρώπου δηλ. πιστεύοντος εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ εἰδωλολάτρου, διότι, ὅπως ἀπέδειξε προηγουμένως ὁ Ἀπ. (πρβλ. Γ' 24), ὅλοι ἐξ ἴσου εἶνε ἁμαρτωλοὶ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καὶ διότι, ὡς λέγει ἐδῶ, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς εἶνε ὁ Κύριος ὅλων, ὁ Ἰη. Χριστὸς δηλ., ὁ ὁποῖος παρέχει πλουσίως τὰς δωρεὰς Αὐτοῦ, τὴν συγχωροῦσαν καὶ ἁγιάζουσαν χάριν Του, εἰς ὅλους ὅσοι Τὸν ἐπικαλοῦνται.

13. Μαρτυρία ἐκ τῆς ἁγ. Γραφῆς ἐπιβεβαιοῦσα τοὺς λόγους τοῦ Ἀπ. Τὸ χωρίον εἶνε ἐκ τοῦ προφ. Ἰωὴλ Β' 32, ὅστις ἀναφέρει αὐτὸ εἰς τὸν Ἰεχωβᾶ, ἀλλ' ὁ Ἀπ. ἐφαρμόζει αὐτὸ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πιστεύων καὶ προσευχόμενος ἀναφέρει εἰς τὴν προσευχήν του ἐν τοῖς πρώτοις τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἡ ἔκφρασις ***ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ*** ἐπὶ τῶν πιστευόντων.

14. κ. ἑ. Ὁ Ἀπ. προβαίνει ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ ὅροι οἱ ἀπαιτούμενοι, ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι γνωρίσωσι τὴν μόνην πρὸς σωτηρίαν ὁδόν, τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν δηλ. πίστιν, ἐξεπληρώθησαν, καὶ ὅτι ἑπομένως αὐτοὶ οὗτοι ὑπέχουσι τὴν εὐθύνην, διότι δὲν ἐπίστευσαν καὶ ἐστερήθησαν τὴν σω-

τηρίαν. Ὅπως ἐπικαλεσθῇ τις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καί, κατὰ τὴν παρατεθεῖσαν (στίχ. 13) γραφικὴν ρῆσιν, σωθῇ, ἀπαιτεῖται πίστις. Ὅπως πιστεύσῃ ἀπαιτεῖται νὰ ἀκούσῃ ἐκεῖνον εἰς τὸν ὁποῖον θὰ πιστεύσῃ. Διὰ νὰ ἀκούσῃ, ὅταν δὲν δύναται νὰ ἀκούσῃ αὐτὸν ὁ ἴδιος, πρέπει νὰ ὑπάρχουν οἱ διδάσκοντες τὴν διδασκαλίαν του. Ὅλα ταῦτα ἔγιναν ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἰησοῦν τὸν Ὁποῖον πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἤκουσαν νὰ κηρύττῃ οἱ ἴδιοι, οἱ ἄλλοι ἤκουσαν τὴν διδασκαλίαν Αὐτοῦ παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελιστῶν.

15. Ὅπως φέρῃ τις γνήσιον τὸν χαρακτῆρα τοῦ κήρυκος, πρέπει νὰ ἀποσταλῇ. Καὶ τοῦτο δὲ ἔγινεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, διότι οἱ κηρύττοντες Αὐτὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν Αὐτοῦ ἀπόστολοι ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἰδίου. Τοῦτο δὲ βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῆς ἁγ. Γραφῆς, ἡ ὁποία προλέγει τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν. Τὸ χωρίον τῆς Γραφῆς **ὡς ὡραῖοι** κλπ. εἶνε ἐκ τοῦ Ἡσ. ΝΒ′ 7. Ὁ λόγος τοῦ Προφ. ἀναφέρεται εἰς τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς Βαβυλωνείου αἰχμαλωσίας. Ὁ Ἀπ. ἐφαρμόζει αὐτὸν εἰς τὸ ἐξόχως χαρμόσυνον κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπαλλάσσεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Ἐφαρμογὴν τοῦ γραφικοῦ τούτου χωρίου ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου ἔκαμνον καὶ οἱ Ραββῖνοι.

16. Ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἂν ἡ προηγουμένη γραφικὴ ρῆσις ἀνεφέρετο εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τούτους εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἔπρεπε νὰ πιστεύσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς αὐτούς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγινεν. Ὁ Ἀπ. ἀποδεικνύει ἐκ τῆς Γραφῆς πάλιν, ὅτι καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν περισσοτέρων Ἰουδαίων προεῖπεν ἐπίσης ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἰδίου προφήτου. Τὸ χωρίον εἶνε ἐκ τοῦ Ἡσ. ΝΓ′ 1. Τὸ ***οὐ πάντες*** εἶνε λιτότης ἐκφράσεως. Εἰς τὸ ἐρώτημα ***τίς ὑπήκουσε τῇ ἀκοῇ*** (=τῷ κηρύγματι) ***ἡμῶν*** ἐξυπονοεῖται ἀπάντησις σχεδὸν οὐδεὶς ἢ ὀλίγοι.

17. Ὁ Ἀπ. ἐξάγει ἐκ τοῦ παρατεθέντος (στίχ. 16) γραφικοῦ χωρίου συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἐνισχύει καὶ ἐπιβεβαιοῖ, ὅσα εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι ὅπως πιστεύσῃ τις ἀρκεῖ νὰ ἀκούσῃ τὸ κήρυγμα, ὅπως δὲ πάλιν ὑπάρξῃ κήρυγμα, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξῃ ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστελλόμενος καὶ κηρύττων (ρῆμα Θεοῦ), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔγινεν εἰς τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης.

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης καὶ κατὰ τὸν μῆνα Αὔγουστον διέμεινεν ἐφησυχάζουσα ἐν τοῖς Ἰδιαιτέροις Πατριαρχικοῖς Διαμερίσμασι τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ἐπεσκέφθησαν αὐτόθι οἱ σεβ. Ἀρχιερεῖς, Ὀφφικιάλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τῆς Ὁμογενείας.

Πατριαρχικὸς Ναός.

Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ ἐλειτούργησαν: — τῇ Κυριακῇ 20ῇ τοῦ μ. ὁ σεβ. Μητροπολίτης Θεοδωρουπόλεως κ. Λεόντιος, — τῇ 23ῃ τοῦ μ. ἐπὶ τῇ ἀποδόσει τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ὁ πανιερ. Μητροπολίτης Νεοκαισαρείας κ. Χρυσόστομος, κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς ἀφ' ἑσπέρας χοροστατήσαντος τοῦ πανιερ. Μητροπολίτου Περγάμου κ. Ἀδαμαντίου, — τῇ 15ῃ δὲ τοῦ μ. ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῇ Κυριακῇ 27ῃ τοῦ μ. ὁ πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μάξιμος, διακονοῦντος τοῦ πανοσιολ. Δευτερεύοντος τῶν Πατριαρχικῶν Διακόνων κ. Ἰσιδώρου.

Τῇ 6ῃ τοῦ μ., ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Θείας Μεταμορφώσεως, τῇ Κυριακῇ 13ῃ τοῦ μ., τῇ 29ῃ τοῦ μ. ἑορτῇ τῆς Ἀποτομῆς τοῦ Τ. Προδρόμου καὶ κατὰ τὰς Ἀκολουθίας τῶν Παρακλήσεων τοῦ Δεκαπενταυγούστου ἐχοροστάτησεν ἐν αὐτῷ ὁ πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος.

Ὀφφίκιον.

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ἐπιβραβεύουσα τὸν ζῆλον καὶ τὴν κοσμιότητα τοῦ ἐκ τῶν ἐφημερίων Σταυροδρομίου αἰδεσιμ. κ. Δημητρίου Βαφειάδου, ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ Σακελλαρίου τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς. Ἡ εἰς τὸ ὀφφίκιον τοῦτο χειροθεσία αὐτοῦ ἐγένετο, σεπτῇ Πατριαρχικῇ ἐντολῇ, ὑπὸ τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Σάρδεων κ. Γερμανοῦ ἐν τῷ ἐν Πέραν ἱ. Ναῷ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῇ 15ῃ τοῦ μηνός.

ΜΗΝΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης.

Τῇ 30 Σεπτεμβρίου ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ἐκ Χάλκης, ὅπου διέμεινε κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον, κατῆλθεν εἰς Φανάριον καὶ ἐγκατεστάθη ἐν τοῖς Πατριαρχείοις.

Τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, διαπεραιωθείσῃ δι' ἰδιαιτέρας ἀτμακάτου, κατὰ τὸν πλοῦν συνώδευσαν οἱ σεβ. Μητροπολῖται Χαλκηδόνος κ. Μάξιμος καὶ Λαοδικείας κ. Δωρόθεος, ἠκολούθησαν δὲ ὁ πανοσιολ. Μ. Ἀρχιδιάκονος κ. Μελέτιος μετὰ τῶν λοιπῶν Πατριαρχικῶν Διακόνων.

Ἑορτὴ τῆς Ἰνδίκτου.

Ἀδείᾳ καὶ προτροπῇ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἐπὶ τῇ Ἑορτῇ τῆς Ἰνδίκτου ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ ἐχοροστάτησεν ὁ σεβ. Μητροπολίτης Χριστουπόλεως κ. Μελέτιος, τῆς θείας λειτουργίας τελεσθείσης ὑπὸ τοῦ πανοσιολ. Μ. Ἀρχιμανδρίτου κ. Καλλινίκου, διακονοῦντος τοῦ Δευτερεύοντος τῶν Πα-

τριαρχικῶν Διακόνων πανοσιολ. κ. Ἰσιδώρου.

Μὴ γενομένης τῆς νενομισμένης Τελετῆς τῆς ὑπογραφῆς τῆς Πράξεως τῆς νέας Ἰνδικτιῶνος, ἡ Πρᾶξις αὕτη ὑπεγράφη κατ' ἰδίαν παρὰ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ τῶν σεβ. Μητροπολιτῶν.

Ἡ ἀρξαμένη νέα Ἰνδικτιὼν εἶνε ἡ ΙΓ'.

Πατριαρχικὸς Ναός.

— Κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ: — τῇ Κυριακῇ, 3ῃ τοῦ μ., ἐχοροστάτησεν ὁ σεβ. Μητροπολίτης Λαοδικείας κ. Δωρόθεος — τῇ Κυριακῇ, 10ῃ τοῦ μ., ἐλειτούργησεν ὁ πανιερ. Μητροπολίτης Χαλδίας κ. Κύριλλος, — κατὰ τὰς λοιπὰς δὲ Κυριακάς, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (8 τοῦ μ.) καὶ τῶν Θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης (9 τοῦ μ.), ἐχοροστάτησεν ὁ πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μάξιμος.

— Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐτέλεσεν ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν τάξιν, ὁ πανοσιολ. Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου Ἀρχιμ. κ. Μάξιμος.

Πατριαρχικὸν Παρεκκλήσιον.

Σεπτῇ Πατριαρχικῇ ἐντολῇ, τῇ 20ῇ τοῦ μ., ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου, ἐν τῷ Ἰδιαιτέρῳ Πατριαρχικῷ Παρεκκλησίῳ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, ἐτελέσθη ἡ θεία λειτουργία ὑπὸ τοῦ πανοσιολ. Μ. Ἀρχιμανδρίτου κ. Καλλινίκου καὶ ἐν τέλει αὐτῆς ἐψάλη τρισάγιον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου ἱδρυτοῦ τοῦ Παρεκκλησίου Εὐσταθίου Εὐγενίδου.

Πατριαρχικὰ συγχαρητήρια.

Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Σεκὲρ Βαϊραμίου (26ῃ τοῦ μ.), τὰς εὐχὰς τῆς Α. Θ. Παναγιότητος διεβίβασε τῷ ἐξοχωτάτῳ Νομάρχῃ καὶ Δημάρχῳ τῆς Πόλεως κ. Λουτφῆ Κιρδὰρ καὶ τῷ Διευθυντῇ τῆς Ἀστυνομίας ἐντιμ. κ. Α. Δεμὴρ ὁ πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος, μεταβὰς παρ' αὐτοῖς μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Γραφείου κ. Εὐθ. Μαυρίδου.

Αἱ εὐχαὶ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καταλλήλως διεβιβάσθησαν καὶ τῷ ἐντιμ. Ὑποδιοικητῇ Φατήχ, ὡς καὶ ταῖς ἐν Φαναρίῳ Ἀρχαῖς.

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

Συνοδικαὶ συνεδρίαι.

Κατὰ τοὺς μῆνας Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἐφησυχασάσης ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις Πατριαρχικοῖς Διαμερίσμασι τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος συνῆλθεν εἰς τὰς τακτικὰς αὐτῆς συνεδρίας ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Α'. τῇ τάξει σεβ. Μητροπολίτου Χαλκηδόνος κ. Μαξίμου.

Νέον Συνοδικὸν μέλος.

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἀπέλυσε τῶν συνοδικῶν αὐτοῦ καθηκόντων τὸν σεβ. Μητροπολίτην Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιον, εἰς πλήρωσιν δὲ τῆς οὑτωσὶ κενωθείσης συνοδικῆς ἕδρας ἐκάλεσε τὸν σεβ. Μητροπολίτην Προικονήσου κ. Φιλόθεον.

Μητροπολίτης πρώην Παραμυθίας Ἀθηναγόρας.

Ἱεράρχης γνωστότατος ἐνταῦθα ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ διακονίας ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ὁ πανιερώτατος Μητροπολίτης πρώην Παραμυθίας Ἀθηναγόρας, ἐτελεύτησε πρό τινος ἐν Ἀθήναις, ἐν ἡλικίᾳ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἐτῶν.

Ἐν τῇ μικρασιάτιδι πολίχνῃ Ἀλάτσατα, ἐξ ἧς προῆλθεν ἱκανὸς ἀριθμὸς ἱεραρχῶν καὶ εὐπαιδεύτων κληρικῶν, γεννηθεὶς ὁ ἀείμνηστος, μετὰ τὴν πρώτην παίδευσιν ἐν τῇ ἀκμαζούσῃ τότε Σχολῇ τῆς γενετείρας, εἰσήχθη εἰς τὴν κατὰ Χάλκην Ἱ. Θεολογικὴν Σχολήν, ἀφ' ἧς καὶ ἀπελύθη μετ' ἀρίστας σπουδάς, ἐν ἔτει 1894.

Ἱερωθεὶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς μαθητείας, κατήρξατο τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ διακονίας ἐν Τραπεζοῦντι ὡς ἀρχιδιάκονος τοῦ ἄληστον μνήμην καταλιπόντος ἀοιδίμου Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Κωνσταντίου Καραδζοπούλου, ἐπὶ δεκαετίαν περίπου συναντιλαμβανόμενος μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος τῷ ρέκτῃ ἐκείνῳ ἱεράρχῃ ἐν τῇ ἐργώδει καὶ πολυσχιδεῖ προστασίᾳ τῆς μεγάλης ἐκεινης ἐπαρχίας, διδάσκων ἅμα καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἐν τῷ περιωνύμῳ Γυμνασίῳ τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος.

Τῷ 1903 κατετάχθη ἐν τοῖς κληρικοῖς τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς ὡς διάκονος τῆς σειρᾶς, βαθμηδὸν δὲ προαγόμενος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἔλαβε παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Γ΄, τὸν βαθμὸν τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου, τῇ 30 Ἰανουαρίου 1912, ἡμέρᾳ καθ' ἣν προεχειρίζετο εἰς Μητροπολίτην Ρόδου ὁ ἐν τῇ Πρωτοσυγκελλίᾳ προκάτοχος αὐτοῦ Βενιαμίν, ὁ νῦν κοσμῶν τὸν Ἁγιώτατον Οἰκουμενικὸν Θρόνον. Ἐπὶ τῇ τιμῇ δὲ ταύτῃ μέχρις ἐσχάτων σεμνυνόμενος ὁ ἀείμνηστος, πρὸς τὸν ἱεραρχικὸν αὐτοῦ τίτλον συνέδεε καὶ τὸν «ἀπὸ Μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων».

Πεπειραμένος, γνώστης καὶ τηρητὴς ἀκριβὴς τοῦ ἐπισήμου πρωτοκόλλου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, εὐπρεπὴς τὴν ἐμφάνισιν, εὐπροσήγορος καὶ ἀριστοκρατικὸς τοὺς τρόπους, ἐπεδείξατο καὶ ζῆλον καὶ ἱκανότητα ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν τε τακτικῶν καὶ τῶν, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων, ἐξαιρετικῶν ὑποθέσεων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας, κατὰ τὰς δύο περιόδους τῆς διακονίας αὐτοῦ (1912-14 καὶ 1918-21), πρωτοστατήσας καὶ εἰς διάφορα ἔργα κοινωνικῆς προνοίας, ἀξιοπρεπῶς δὲ ἐκπροσωπήσας τὴν Ἐκκλησίαν καὶ παρὰ τοῖς ἐνταῦθα ξένοις.

Ἐκ Χάλκης, ἔνθα τὸ δεύτερον ἰδιώτευε καὶ μετὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας ἀναγκαστικὴν ἀποχώρησιν, ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1922, καὶ εἶτα εἰς Ἰωάννινα, ἔνθα φιλοξενούμενος παρὰ τῷ ἰσαδέλφῳ φίλῳ Μητροπολίτῃ Ἰωαννίνων Σπυρίδωνι, ἔλαβε τὸ ἄγγελμα τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ εἰς Μητροπολίτην Παραμυθίας, προεχειρίσθη δὲ εἰς ἀρχιερέα τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1925, ἐν Μιτυλήνῃ, συνιερουργούντων τῶν Μητροπολιτῶν Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου, Μιτυλήνης Ἰακώβου καὶ Μηθύμνης Διονυσίου.

Μακρὰ δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἐνεργὸς ποιμαντορία τοῦ ἀειμνήστου ἱεράρχου, ὑπῆρξεν ὅμως γόνιμος εἰς δρᾶσιν ἀνορθωτικήν, ἐφελκύσασαν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ποιμνίου. Διότι πάσχων ἐκ χρονίου στηθικοῦ νοσήματος, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῷ 1932, ἔκτοτε δὲ διέμενεν ἐν Ἀθήναις, ἐν τῷ τερπνῷ προαστείῳ Χαλανδρίῳ, ἀσχολούμενος εἰς ποικίλας μελέτας, ἀθορύβως ἀσκῶν τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ διατηρῶν πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀπαραμείωτον τὴν εὐλάβειαν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἐξ ἧς καὶ τὰς πρώτας ἔλαβεν εὐγενεῖς παρορμήσεις.

Ἤδη προβεβηκὼς μὲν τὴν ἡλικίαν, διασώζων ὅμως ἀκμαίαν μέχρις ἐσχάτων τὴν πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπην, ἐπεδόθη συστηματικώτερον εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτοῦ μελέτας καὶ ἐγένετο πολυγραφώτατος, καταλιπὼν πλείστας μονογραφίας, ἐν περιοδικοῖς καὶ ἐφημερίσι ἢ καὶ αὐτοτελῶς ἐκδεδομένας, ἀναφερομένας ἰδίᾳ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους καὶ εἰς διάφορα ζητήματα ἐκκλησιαστικοῦ, φιλολογικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος. Φιλοτιμούμενος δὲ νὰ ἐμ-

φανίσῃ νέας ἀπόψεις καὶ κατευθύνσεις ἐν ταῖς ἐρεύναις αὐτοῦ, ἐπραγματεύθη πολλὰ θέματα κατὰ σύστημα ἰδιόρρυθμον καὶ ὑπεστήριξεν αὐτὰ κατὰ τῶν ἐναντιοφρονούντων μετ' ἐπιμονῆς προσιδιαζούσης εἰς τὸν ὀξὺν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Ἡ εὐρύτης καὶ ἡ πολλαπλότης τῶν θεμάτων, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ ὁ παρεμπίπτων εἰς τὰς μελέτας βραχὺς χρόνος, δὲν ἐπέτρεψαν ἴσως εἰς τὸν λόγιον ἱεράρχην νὰ εὐστοχήσῃ ἐν πᾶσι τοῦ ὀρθοῦ. Ἴσως ἐν πολλοῖς αὐτοῦ ἔργοις κυριαρχεῖ περισσότερον τὸ αἴσθημα καὶ ὀλιγώτερον ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια. Ἀλλ' ὅτι, κατὰ τὴν κοινὴν ἀναγνώρισιν, διακρίνει τὴν καθόλου συγγραφικὴν δρᾶσιν τοῦ πρώην Παραμυθίας Ἀθηναγόρου, εἶνε ἡ πρωτοτυπία, ἡ γλαφυρότης, ὁ ἐνθουσιασμός, ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ παρελθὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους, ὁ ἔρως πρὸς τὰ Γράμματα.

Τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου πρώην Παραμυθίας Ἀθηναγόρου εἴη αἰωνία ἡ μνήμη.

Ἀρχιμανδρίτης Δημήτριος Γεωργιάδης.

Ἀνηγγέλθη τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ θάνατος τοῦ ἀπὸ μακροῦ ἐν Βιέννῃ, ἐν τῷ ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἱερατεύοντος ἀρχιμανδρίτου Δημητρίου Γεωργιάδου.

Δαρδανεὺς τὴν πατρίδα ἐσπούδασεν ὁ ἀείμνηστος ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀοιδίμου Σχολάρχου Μητροπολίτου Σάρδεων Μιχαὴλ τοῦ Κλεοβούλου, καὶ εἶτα ἐν τῇ Ἱερᾷ Θεολογικῇ Σχολῇ, ἐξ ἧς καὶ ἀπεφοίτησεν ἀριστοῦχος τῷ 1893. Ἀπελθὼν εἰς Ἑλβετίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, δαπάνῃ τοῦ οἰκείου προστάτου, ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα τῷ 1899 καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, τῆς Ὁμιλητικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, διακριθεὶς διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὸ ἐπαγωγὸν τῆς διδασκαλίας, πρὸς συστηματοποίησιν τῆς ὁποίας καὶ συνέταξε χάριν τῶν μαθητῶν κατάλληλα κείμενα.

Κατὰ τὴν δεκαπενταετῆ αὐτοῦ καθηγεσίαν, διεκρίθη και ὡς δόκιμος κήρυξ τοῦ θείου Λόγου καὶ εὐφραδὴς ἀγορητής, πολλάκις ἀνελθὼν τὸν ἱ. ἄμβωνα καὶ τὸ βῆμα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μετ' ἐπιστημονικῆς δεξιότητος καὶ χάριτος λόγου ἐπραγματεύθη διάφορα θέματα, εἰς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον ἀναγόμενα. Ἐκτὸς τῶν λιθογράφων ἐκδόσεων Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Ὁμιλητικῆς κατέλιπε καὶ διαφόρους κανονικῆς φύσεως μελέτας, οἷον περὶ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου, περὶ τῆς κληρονομίας τῶν ἐπισκόπων, περὶ τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν κ. ἄ.

Τῷ 1910 ἐκλεγεὶς Μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ Σελασφόρου δὲν ἀπεδέχθη τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐσυνέχισε τὸ καθηγητικὸν αὐτοῦ ἔργον μέχρι τοῦ 1914, ὅτε καὶ ἀνέλαβεν ἱερατικὴν ὑπηρεσίαν ἐν Βιέννῃ.

Τοῦ ἀειμνήστου Διδασκάλου ἀρχιμανδρίτου Δημητρίου Γεωργιάδου εἴη αἰωνία ἡ μνήμη.